

ACTA REG. SCIËNT. UNIVERSITÄTIS CLAUDIOPOLITANÆ
FRANCISCO-JOSEPHINÆ ANNI MDCCCXCV—XCVI.

FASCICULUS IV.

*

BESZÉDEK,

MELYEK

1896. MÁRCZIUS HÓ 1-ÉN

FILEP GYULA DOKTORNAK »SUB AUSPICIIIS REGIS«
MEGTARTOTT FELAVATÁSI ÜNNEPÉLYÉN

és

1896. MÁJUS HÓ 31-IKÉN

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ-JÓZSEF TUD.-EGYETEMNEK
MILLENNIUMI DÍSZGYÜLÉSÉN

TARTATTAK.

Verpreimj

KOLOZSVÁR

AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA

1897.

I.

FILEP GYULA DOKTORNAK

1896. MÁRCZIUS 1-ÉN

•SUB AUSPICIIS REGIS• MEGTARTOTT FELAVATÁSA.

*

Az egyetemi tanács megbízásából leírták:

UDRÁNSZKY LÁSZLÓ DR. és SZABÓ DÉNES DR.
az orvostudományi karnak 1895—6. tanévi az orvostudományi karnak 1895—6. tanévi
dékánja. prodékánja.

1*

Filep Gyula, pánczélcsehi születésű orvosjelölt, 1895. június hó 28-ikán 746—189⁴/₃ o. k. sz. alatt folyamodást intézett egyetemünk orvostudományi karához, kérve, hogy a kar őt a »promotio sub auspiciis Regis« kitüntetésre ajánlja. Az orvostudományi kar a folyamodás mellékleteiből örömmel győződött meg arról, hogy Filep Gyula úgy gymnasiumi, mint egyetemi tanulmányait jeles eredménnyel végezte és a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges összes szigorlatoknak valamennyi tárgyából kitűnően felelt meg, — tehát a »promotio sub auspiciis Regis«-re vonatkozó s a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úr ő Nagyméltóságának 1893. július 18-ikán 28418. sz. a. kelt rendeletével kiadott szabályzat 3-ik §-ának minden tekintetben eleget tett.

Ezen alapon s arra való tekintettel, hogy Filep Gyula kitűnő szorgalmának és jeles igyekezetének egyébként is számos jelét adta, hogy szerénységével

és példás magaviseletével úgy tanárainak jóakarátát és elismerését kiérdemelte, mint társainak becsülését és szeretetét megnyerte, az orvostudományi kar 1895. augusztus hó 9-ikén tartott IV. rendkívüli ülésében egyhangúlag elhatározta, hogy folyamodó kérését örömmel teljesíti és a maga részéről megkeresi egyetemünk tanácsát, hogy ezen legfelsőbb kitüntetés iránt a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úr ő Nagyméltóságánál javaslatát megtenni szíveskedjék.

Egyetemünk tanácsa 1895. augusztus hó 27-én tartott I. rendkívüli ülésében az orvostudományi kar indítványát beható tanácskozás alá vevén, ahhoz egyhangúlag hozzájárult és ennek értelmében elhatározta, hogy ezen ülésebből felterjesztést intéz a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úr ő Nagyméltóságához, kérve, hogy Filep Gyula részére a »promotio sub auspiciis Regis« kitüntetés legfelsőbb helyen kieszközölni kegyeskedjék.

Ezen felterjesztésre válaszul Wlassics Gyula dr. vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úr ő Nagyméltósága 1895. november hó 20-ikáról 63202. sz. a. keltezve, a következő rendeletet intézte egyetemünk tanácsához:

»Ő cs. és ap. kir. Felsege Bécsben, f. évi november 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a legmagasabb nevét viselő kolozsvári tudomány-egyetemen Filep Gyula orvosdoktorrá »sub auspiciis Regis« avattassék föl, — s egyuttal engem leg-

kegyelmesebben felhatalmazni méltóztatott, hogy e részben Nevében közbenjárjak.

Erről a tanácsot, f. évi augusztus hó 27-ikén 1432. sz. a. kelt felterjesztésére hivatkozva, örvendetes tudomásul azzal értesítem, hogy a »sub auspiciis Regis« doktori felavatásnak napját később határozandom meg.

Filep fölszerelt folyamodványát azzal a felhívással küldöm vissza, hogy a nevezettet Ő csász. és apost. kir. Felségének legmagasabb kegyéről értesítse. Budapest, 1895. november 20-ikán.

WLASSICS«.

Egyetemünk tanácsa már e rendelet leérkezte előtt, 1895. nov. 9-ikén tartott VI-ik rk. ülésében, a Rector Magnificus elnöklete alatt a négy prodekanból álló bizottságot küldött ki a felavatási ünnepély programjának részletes kidolgozására s az ünnepély rendezésének minden tekintetben az egyetem méltóságához illő módon előkészítésére. A bizottság egyetemünk tanácsának 1895. november 30-ikán tartott III. rendes ülésében jelentvén, hogy az ünnepély megtartására a városi vigadó terme látszik egyedül alkalmasnak, egyetemünk tanácsa elhatározta, hogy a városi vigadó termének az ünnepély céljaira átengedése végett Kolozsvár sz. kir. város tanácsához kérelmet intéz s egyuttal felkéri a növénykert igazgatóját, hogy a teremnek feldíszítéséhez szükséges növényeket az ünnepély napjára átengedje.

1895. decz. hó 7-ikén tartott VIII. rk. ülésé-

ben, egyetemünk tanácsa az ünnepélyt rendező bizottság folytatólagos jelentését tudomásul véve, egyúttal megállapította a »promotio sub auspiciis Regis« tényének a doktori oklevél szövegében feltüntetésére szolgáló betoldás szövegét, elhatározván, hogy a doktori oklevél szövegének ezen szavai után »die, mense et anno infrascriptis« a következő betoldás iktattassék: »sub auspiciis Sacratissimae Majestatis Regis Apostolici«.

Wlassics Gyula dr. v. és k. min. úr ő Nagyméltósága sürgöny útján értesítvén egyetemünk rektorát, hogy az ünnepély megtartása céljából 1896. márczius 1-ére jöhet le Kolozsvárra, egyetemünk tanácsa 1896. febr. 15-ikén tartott XI. rk. ülésében elhatározta, hogy a márczius 1-én megtartandó felavatási ünnepélyre díszes meghívókat nyomat s azokból a magyar királyi kormánynak, a budapesti m. kir. tud. egyetemnek, egyetemünk tiszteletbeli doktorainak, a helybeli hatóságoknak és előkelőségeknek és a felavatandó orvosjelölt családjának küld. Sajnálatos tudomásúl szolgálván, hogy Martin Lajos dr. Rector Magnificus súlyos betegsége folytán az ünnepélyben részt nem vehet, egyetemünk tanácsa elhatározta, hogy a beteg Rector Magnificust Meltzl Hugó dr. e. i. prorector helyettesítse, s viszont a prorector helyére a felavatási ünnepély tartamára Brandt József dr.-t, mint az orvostudományi kar legidősebb tanárát hívja be. Egyúttal határozatba ment, hogy a felavatási ünnepély költségei egyetemünk házi átalányából fedeztessenek, hogy továbbá az ünnepély előkészítését és lefolyását egyetemünk

aktái számára az orvostudományi kar dékánja és prodeánja leírják s végre, hogy az orvostanhallgatók segítő és önképző egyesületének elnöksége az ünnepély rendezésénél való segédkezésre az orvostanhallgatókat felhívja.

Az ünnepély előkészítésével egyetemünk tanácsa még egyízben, t. i. 1896. febr. 27-ikén tartott XIII. rk. ülésében foglalkozott, midőn a rendező bizottság jelentését tudomásul vette és Szabó Dénes dr. orvoskari prodekánt bizta meg a főrendezői tiszttel.

Az 1896. febr. 29-ikén este Kolozsvárra érkező vallás- és közokt. min. úr ő Nagyméltóságát a pályaudvaron a teljes számú egyetemi tanács fogadta s onnét lakására vezette, mely előtt katonai díszőrség állott őrt.

A »sub auspiciis Regis« felavatás ünnepélye 1896. márcz. 1-én d. e. 11 órakor vette kezdetét s egészben a vallás- és közokt. min. úr ő Nagyméltóságának 1895. ápr. hó 16-ikán 19,530. sz. a. kelt rendeletével jóváhagyott szertartási szabályzat szerint folyt le, azon kivétellel, hogy egyetemünk díszjelvényei és a pedellusok díszruhái ekkor még el nem készülvén, a szabályzat ezen pontjától el kellett tekinteni.

A városi vigadó nagytermének nyugati falát dicsőségesen uralkodó Királyunk I. Ferencz József Ő Felségének pálmáktól és más délszaki növényektől környezett képmása díszítette. Ez alatt emelvény volt felállítva, a rektor és az egyetemi tanács asztala, valamint az egyetemünk tanárai részére fenntartott széksorok számára. A felavatandó jelölt fel-

olvasó asztala a tanács asztalának alsó végével szemközt volt felállítva. Az emelvény előtt szabad tér volt fenntartva, melynek északi végében volt felállítva Ő Felsége képviselőjének a Magyar állam címerével díszített mennyezetes emelvénye, s a szabad tér középrészén az egyetemi tanácsjegyző asztala. E szabad tért korlát választotta el a terem többi részétől, melyben széksorok voltak a meghívott közönség férfitagjai számára fenntartva. A széksorok között, valamint a terem háttérében és a szomszédos teremben az egyetemi ifjúság foglalt helyet. Az ünnepélyre meghívott hölgyek, valamint a felavatandó jelölt családja a terem karzatait és páholyait foglalták el.

Miután a terem a meghívott előkelő közönséggel teljesen megtelt, az egyetem tanárai egy szomszédos teremből az emelvényen fenntartott helyeikre bevonultak s velük együtt foglalták el helyeiket az egyetemi tanácsjegyző és a felavatandó jelölt. Ezt követőleg egyetemünk tanácsa vonult be a terembe; elől ment a prorektor, mint a beteg Rector Magnificusnak helyettese, őt követte a helyettes prorektor, s ezután következtek sorrendben és párosan a jog- és államtudományi kar, az orvostudományi kar, a bölcsészet, nyelv és történettudományi kar és végre a mathem. és term. tud. kar dékánjai és prodékánjai. Egyetemünk tanácsának elhelyezkedése után az elnöklő prorektor a következő beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt:

NAGYTEKINTETŰ GYŰLEKEZET!

TEKINTETES EGYETEMI TANÁCS!

Midőn van szerencsém megnyitni a mai nyilvános gyűlést, mely legelső a maga nemében az Ő Felsége legmagasabb nevét viselő egyetemen, alig találhatok méltóbb szót hozzá, az ősrégi akadémikus üdvözlétnél: Q. F. B. F. Q. S.! (Quod felix bonum faustumque sit!) mely egyformán szól a magas Senatusnak, valamint Filep Gyula orvosjelölt úrnak, a kit ezennel köszöntök; de mindenekelőtte az Alma Mater Francisco Josephina e díszes vendégkoszorújának. És most legyen szabad felkérni az orvosi kar e. i. Ngos Dekánját Dr. Udránszky László mélyen tisztelt kartárs urat, hogy méltóztassék Tanácsunk elé terjeszteni a mai promotio sub auspiciis Regis ügyét.

*

Udránszky László dr. az orvostudományi kar dékánja, erre felolvasta az ezen leírás bevezetésében is már ismertetett orvostudományi kari indítványt, egyetemünk tanácsának idevonatkozó előterjesztését és a királyi elhatározásról szóló leíratot. Erre az elnöklő prorector a következő szavakkal: »A tanács örömmel értesül Ő Felségének legmagasabb leiratából, hogy a király képviselője legmagasabb megjelenésével fogja szerencsétetni az ülést. Hogy ennek megnyiltáról a király képviselőjét értesítsék, küldött-

ségül felkérem a nagyságos helyettes Prorektor urat és a felavatandó karának Nagyságos Dékánját. Az ülést pedig a küldöttség visszaérkeztéig felfüggesztem«, az ülést felfüggesztette.

A megérkező királyi képviselőt elnöklő prorektor az egyetemi tanácstól kísérve a lépcsőnél fogadta s a közönség lelkes éljenzései között emelvényéhez vezetve, a következő beszéddel üdvözölte:

NAGYMÉLTÓSÁGÚ KIRÁLYI KÉPVISELŐ ÚR!

KEGYELMES URUNK!

Midőn Excellentiád mint Felséges Urunk és Királyunk legmagasabb Személyének képviselője a zord tél végén kegyeskedett e bérczes hazarészben megjelenni a »sub auspiciis Regis« legelőször tartandó ünnepélyes felavatásra, jól esik nemcsak az Alma Maternek, hanem az egész díszes gyülekezetnek, hogy alattvalói hódolattal adózhatik Ő Császári és Apostoli Királyi Felségének, hálás tisztelettel üdvözölve a magyar királyi szent Majestas képviselőjét. És midőn legkivált az Egyetemre nézve szolgál kétszeresen is jó omennek, hogy az erdélyi részek ez ünnepélyes alkalomból a Felség legmagasabb Személye képviselőjének éppen Excellentiád szeretve tisztelt magas személyében örvendhetnek, mint a kinek erős kezére van bízva a magyar Egyház és Iskola felvirágzása, kegyeskedjék megengedni Excellentiád, hogy kezdetét vehesse a tulajdonképeni ünnepély.

*

Az üdvözlés végeztével Ő Felsége a Király képviselője és egyetemünk tanácsa helyeiket elfoglalván, elnöklő prorektor felszólította a jelöltet köszönete elmondására. Erre Filep Gyula jelölt a királyi képviselő elé lépve, következő szövegű köszönetét olvasta fel: »Nagyméltóságú Királyi Képviselő Úr! A legmélyebb hódolattal járulok Nagyméltóságod, mint Felséges Urunk és Királyunk legmagasabb Személyének képviselője elé. Meghatott lelkemben soha nem enyésző hálával köszönöm a kegyet, hogy Uram és Királyom engem a mai kitüntetésre méltat. Örömtől magasztosultán, igaz szívből fogadom köszönetem zálogaként, hogy teljes életemben mindig, minden törekvésemet, mint hű alattvaló, Királyom szolgálatára, szeretett hazám javára és dicsőségére fogom szentelni«.

Miután jelölt helyére visszatért, elnöklő prorektor az ülést újból megnyitotta és felszólította a jelöltet, hogy fölavató értekezését olvassa föl. Filep Gyula jelölt erre a következő, az orvostudományi karnak 1895. november 29-én tartott III. r. ülésében hozott egyhangú határozatával elfogadott értekezést olvasta föl.

Néhány szó a phagocyta elméletről.

A pathológiának egyik legszebb része az, mely a vérnek az egyes betegségeknél tapasztalható változásaival foglalkozik. Különösen a fertőző betegségek tanának fellendülése tette kívánatosná a kérdés tanulmányozását. Az immunitás értelmezésére törekvő

kutatások közül különösen érdekesek azok, melyek a vér és szövetnedvek baktericid (bakteriumölő) képességével foglalkoznak, s melynek magyarázására két theoriát ismerünk. Az egyik a vér savóját ruházza fel evvel az erővel, s ebből fejlődött — közvetőleg mondva — a serumtherapia; a másik pedig főleg a fehér vérsejteknek tulajdonítja e képességet, ez az annak idejében oly nagy feltűnést keltett Metschnikoff-féle vagy phagocytá-elmélet.

Metschnikoff szerint a szervezet oly módon védekezik a bakterium-invasio ellen, hogy rendelkezik bizonyos sejtekkel, u. n. phagocytákkal, melyek képesek más apró sejteket felfalni és bekebelezni. Ezek részben fix-sejtek: makrophagok, ilyen a lép, — a nyiroktüszők sejtjei, a tüdőhámsejtek, stb., részben vándorló sejtek: a több magvú fehérvérsejtek, a leukocyták: u. n. mikrophagok. Ha már most ezen phagocyták akár veleszületett, akár szerzett úton bírnak ama képességgel, hogy egy bizonyos betegséget okozó mikrobát megemésszenek: az illető egyén ama betegséggel szemben immunis.

A megbetegedés súlyossága, illetőleg lefolyása tehát annak a harcznak az eldöntésétől függne, melyet a phagocyták és a bakteriumok egymással vívnak. Sőt újabban azt is állítják, hogy némely pathogen microba oldható vegyi termékei a fehér vérsejtekre olyan hatással vannak, hogy azoknak az ingerhatás helyéhez való vándorlását okozzák, a mit egy szóval chemotaxisnak neveznek. A szervezet, mint egy jó hadvezér összes harczképes elemeit concentrálná a legfenyegetettebb ponton.

Ezen elmélettel kapcsolatban felmerülhet az a kérdés, hogy a védekezés nem történik-e az által is, hogy a vérben ezen vándorlásra és bakterium-megemésztésre (képes fehér vérsejtek leukocyták) megszorodnak?

A fehér vérsejtek mennyiségi viszonyait illetőleg Metschnikoffot jóval megelőzőleg igen kiterjedt vizsgálatok történtek. A mióta Virchow kimondotta, hogy a fehér vérsejtek meg vannak szaporodva minden olyan bántalomnál, melyben a lép és a nyirokmirigyek részt vesznek, széleskörű kutatások indultak meg állítása bebizonyítására, esetleg annak megczáfolására. Úgy ezek, mint a legújabb vizsgálatok is arról tanúskodnak, hogy a fertőző betegségek ebből e szempontból három nagy csoportba oszthatók: olyanokra, hol a leukocyták száma nem változik, olyanokra a hol megszorodnak és olyanokra, a hol megapadnak.

Ez irányban dr. Péterfi István tanulótársammal kiterjedt vizsgálatokat végeztünk, figyelmet fordítva a fehér vérsejtek számán kívül arra is, hogy lehet-e a fehér vérsejtek számának változásából a betegség lefolyására nézve valamely következtetést vonni.

Összesen ötven betegen mintegy 450 esetben végzett véresejtszámlálásunk ide vonatkozó eredményét röviden következőkben foglalhatjuk össze:

1. Leukocytosist — a fehér vérsejtek megszorodását — találtunk a rostonyás tüdőlobnál (tüdőgyulladásnál), ázsiai koleránál, tüzös mandolalobnál (torokgyulladás), heveny izületi csúznál a lázas időszak alatt.

2. A fehér vérsejtek megapadását észleltük a hasi hagymáznál, idült váltóláznál és idült izületi csúznál, úgyszintén a láz megszűnte után a heveny izületi csúznál is.

3. A betegség lefolyását illetőleg csupán annyit lehet mondani, hogy a fehér vérsejtek megszorodása nélkül, tehát leukocytosis nélkül lefolyó tüdőgyulladás kórjósolata rosszabb.

Eme legutóbb jelzett körülmény kölcsönöz a kérdésnek néhány kitérő szóra érdemes gyakorlati fontosságot. Összesen 21 tüdőgyuladást észleltünk; 18-nál leukocytosis volt, ezek egynek kivételével meggyógyultak; 3-nál a fehér vérsejtek száma a rendesnél is kisebb és ezek a betegség áldozataivá lettek. Mindazonáltal ez még sokkal kisebb szám, semhogy abból általános érvényű következtetést lehetne vonni, de már is van némi gyakorlati értéke. Gondoljuk csak el, hogy nem vigasztaló-e az orvosra nézve, midőn egy súlyos tüdőgyulladásban szenvedő beteg mellett áll és minden egyéb tünet a kórjóslatot nagyon kétesnek mutatja: s ekkor a vérnek vizsgálata egy kis reménysugárt nyújt, mely eddig legalább 90%-ban bevált. Sőt újabban úgy tapasztaltuk, hogy nem is kell a Thoma-Zeiss-féle készülékkel végezni a mindenesetre gyakorlottságot igénylő fáradságos számlálást, hanem elég az ujjbegyből az ismeretes cautelák mellett vett vércsöppből, a klinikán Rosenberger Mór dr. által alkalmazott methodus szerint, néhány tárgylemezes vérkékesítményt előállítani, valami anilin festékkel kissé megfesteni és több górcsói látótérben a fehér vér-

sejteket megszámlálni. Ha minden látótérben 4 - 6 vérsejtet lehet találni, úgy a betegség lefolyása kedvező lesz, mert a számlálás is nagyfokú leukocytosist mutat ilyenkor. Ismétlem, eddigi tapasztalataink túlnyomóan így szólnak ugyan, de mert kivételre mégis akadtunk, s mert még aránylag kevés esetet észleltünk eddig, állításunkat magunk sem tartjuk még kétségen felül állónak, de mindenesetre olyannak, mely további tanulmányozásra érdemes. Az esetre, ha további vizsgálatok állandóan ezen tény mellett szólnának, úgy ezen újabb kutatásoknak haszna még nem volna azzal kimerítve, hogy a beteg sorsa felől idejekorán nyernénk betekintést, mert hisz nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy sikerülni fog különböző gyógykezelések által odahatni, hogy a betegre nézve oly nagy horderejű leukocytosis műlegesen fokoztassék, miáltal az orvosi ténykedés a betegre nézve kiszámíthatatlan előnyökkel járna.

A leukocytosis oka felett még nagy vita foly. Míg a régibb vizsgálók az okot a fehér vérsejtek nagyobb számban való képződésében keresték, addig újabban mind inkább az a nézet foglal tért, hogy új vérsejtek nem képződnek akkor, midőn leukocytosist észlelünk, hanem csupán a nagy hasüri vénákban levő, azok fala mellett helyben álló, a keringésben rendes körülmények között részt nem vevő leukocyták jutnak valamely ok folytán a vérkeringésbe s így a környi edényekbe is. E mellett szólna az a viszony is, mely leukocytosisnál az egymagvú és a több magvú fehér vérsejtek meny-

nyisége között van. Ehrlich szerint ugyanis a szervezetben újonnan képződött fehér vérsejtek mind egymagvúak, akár honnan eredjenek és csak a vérben változnak át hosszabb idő múltán többmagvúakká. Az egy és többmagvú fehér vérsejtek viszonya 1 : 4-hez. Úgy épélettani, mint kóros leukocytosisnál azonban épen a többmagvú alakok vannak megszorodva, a mi arra mutatna, hogy csak a már régebben készenlevő fehér vérsejtek kerültek a periférikus vérkeringésbe s nem képződtek újak, mert akkor az egymagvú alakoknak kellene megszorodva lenniök.

A felsorolt adatok tehát nem szólnak a mellett, hogy a szervezet védekezése céljából a leukocyták meg is szaporodnának, mert hisz akkor minden fertőző betegségnél számuknak növekednie kellene. Azonban magát a tényt, hogy a fehér vérsejtek száma változik majd egyik, majd másik irányban, a phagocyta-elmélet nem képes értelmezni, még a chemotaxis segélyével sem. Ez utóbbi magyarázná ugyan a szaporulatot, de miért nem észlelhető akkor chemotaxis azoknál a betegségeknel, a hol a fehér vérsejtek megapadtak. Tehát ez is oly körülmény, melyet e theoria nem képes megmagyarázni, amint nem tudjuk még értelmezni az immunitás különböző hosszú tartamát és átöröklődését sem. •

Az orvosi tudomány rohamos haladása teszi érthetővé, hogy igen gyakran rövid pár év múltán túlhaladott állásponttá válik az, a mit felfedezésekor igaznak ismertek el. Nagy-nagy rejtély most is az életműködések kérdése úgy ép, mint kóros viszo-

nyok között. A létért való küzdelem súlyosbodásával pedig napról-napra szaporodnak az embert fenyegető veszélyek. Az orvos feladata volna, az emberi szervezetre törő ellenségek megismerése és legyőzése. Minden porszemnyi haladás, melyet e téren teszünk, nagy jelentőségű. A hangya is porszemekből építi fel csodás lakását, de felépíti. A kutatás tere végzetlen nagy; minél többet tudunk, annál világosabb lesz, hogy mily sok az, ami még kiderítésre vár. De buzdíthat a magasztos cél, buzdíthat a siker reménye. Hisz már is vannak megnyert nagy csatáink, vannak tudományunkban nagy vezéreink, kikre áhítattal tekinthetünk. Egy Semmelweis, egy Pasteur diadalai bizonyára többet lendítettek az emberiség jólétén, mint egy Sedan. A pálya tárva, végén a dicsőség pálmája integet, s a küzdő felett zeng az égi szózat: ember, küzdj és bízva bízzál!

*

A felolvasás végeztével elnöklő prorektor a jelöltet a doktori felavatásoknál a felavatandó orvosjelöltek részére előírt eskü letételére szólította föl. Filep Gyula jelölt a szabályszerű esküt a tanácsjegyző által felolvasott mintá szerint letévén, elnöklő prorektor fölkérte Szabó Dénes drt, az orvostudományi kar prodékánját, hogy a jelöltet doktorrá avassa. Fölvató prodékán a szokásos avatási formulát fölvolván s ezt követőleg a jelöltet a helyettes rector, a helyettes prorektor, a dékánok és a prodékánok a szokásos kézfogással doktorrá fogadván,

Filep Gyula dr. a felavatásoknál használt köszönet-mintát olvasta föl.

Ezt követőleg az elnöklő prorektor átnyújtotta a díszesen kiállított doktori oklevelet és egyuttal fölszólította Filep Gyula dr.-t, hogy a királyi képviselő elé járuljon.

Erre Wlassics Gyula dr. v. és k. min. úr ő Nagyméltósága, mint Ő Felsége legmagasabb Személyének képviselője, helyéről föllálva a következő beszédet tartotta:

Az Ő császári és Apostoli Királyi Felsége legmagasabb Nevét viselő Ferencz József tudományegyetem polgárai között Ön az első, ki abban a főlemelő és az egész életére kiható kitüntetésben részesül, hogy a kora ifjúságától odaadó ügybuzgalommal kifejtett szellemi munkásságát és tanévről-tanévre elért szép sikerét Urunk Királyunk méltónak tartotta arra, hogy tudorrá avatása alkalmából legmagasabb Személyét képviseltesse.

A sub auspiciis Regis tudorrá avatás ez ünnepen, midőn a leggondosabb fejedelem uralkodói bölcsessége és királyi szíve lebeg fölöttünk, vigyük mindenek előtt szívünk, lelkünk legmelegebb érzéssel hódolatteljes hálánkat a trón elé s köszönjük meg: Ön, a kitüntetett, én a képviselő és az egész közönség, a királyi kegy ez újabb megnyilatkozását.

És különösen itt, a dicsőségesen uralkodó király Nevét viselő egyetem magasztos ünnepén, midőn Ő Felsége fejedelmi ajándékát vagyok hivatva átnyújtani, érezzük át, a mi minden hű magyar szívé-

ben él és a mi igazán a nemzetnek köztudata gyökeréig ható, élő lelkiismeretévé vált, hogy az ezredév nagy nemzeti ünnepére e sok megpróbáltatáson keresztül ment hazának nincs nagyobb áldása, becsebb ajándéka, mint a mi hön szeretett királyunk az ő fejedelmi erényeivel.

Ő nemcsak a magyar alkotmánynak legfőbb őre és az alkotmány biztosítékainak legrendíthetlenebb oszlopa, de a magyar nemzet fenntartó erejének és hatalmának az eszmékben és eszményekben egyseges magyar nemzeti kulturának fejedelmi apostola.

A királyi tettek egész sorozata nyilvánítja, hogy a nemzet nagyságának, jövő fejlődésének és felvirágzásának legfőbb biztosítékát a nemzet közművelődésében látja.

A tudorrá avatás ez intézményének megteremtésével minden beszédnél ékebb királyi tettben szól nemzetünkhöz.

Nézzétek, — szól a királyi tett a magyar társadalomhoz — én fejedelmi gondjaim között, trónomról méltónak tartom, hogy figyelemmel kísérem a haza legdúsabb termést ígérő virágait és ápolom őket, hogy a magyar hazának gyümölcsözzenek. Felkeresem már a tanuló szobákban, a tehetség, szorgalom, a példás akaraterő kivívta igaz érdemeit, melyet sem születés, sem rang, sem illetéktelen befolyás meg nem szerezhet és átnyújtom a tiszta érdemnek a legszebb pályabért.

Jutalmazom az ifjúkor munkásságát és kötelezem a remény beváltására, — mert e csillogó drágakő nemcsak kitüntetés, de kötelez. E drágakőről nem-

csak e szó ragyog le: jutalom, de mellette még nagyobb arányokban emelkedik ki a másik jelige: kötelesség. És ennek hű teljesítéséből közös anyánk, a hazára száll az áldás. Így beszél a királyi tett a magyar társadalomhoz.

És én kérdem: a magyar társadalom öntudata, lelkiismerete mit szól e királyi tettel szemben? Teljesíti-e kötelességét? Beviszi-e komoly, mély, igazi érdeklődését a tantermekbe, és mit tett az ifjúság között a szellemi verseny fokozására, mit a kiválók kitüntetésére? Tépelődhet, elmerenghet ezen egy kissé a magyar társadalom lélektana. Különösen meggondolhatja, hogy a díjkiosztások Anglia és Franciaország társadalmában országos eseményt képeznek. Az angol gazdag ember ritkán mulasztja el, hogy végrendeletében ne tűzzön ki díjakat az egyetemeken. A versenyek hatása hatalmas. Pasteur életének leírásában olvasom, hogy első versenyén a 14-ik helyre jutott. Egy évig nem mutatkozott. Tanulmányába mélyedt és mikor az új versenyen a negyedik helyre jutott, lépett az Ecole normale-ba. Anglia két vezérférfia: Salisbury, Gladstone számos egyetemi díjban részesült, . . . de nem folytatom.

Én csak kérve kérem a magyar társadalmat, értse meg és vesse szívébe a királyi tett szózatát. Vonja le a tanulságot. A mi socialis életünk érdeklődése a kizárólagosság hibájában szenved. Vannak nagy tudósaink, íróink, művészeink — és van tudományos, írói és művészi életünk is, de a társadalmi élet egész szellemi érdeklődését a politika és itt is a napi politika múló tüneményei emésztik föl, úgy,

hogy komoly, mély, igazi érdeklődés a magyar szociális életben a szellemi élet más nyilvánulásai iránt nem is jelentkezik. Pedig az összetartó, a kibékítő, a fölemelő, a lélek harmoniáját, a kölcsönös méltánylást és becsülést biztosító, a nemzetet igazi ideáljai felé vezető elemek a napi politika izzó kohójának körén kívül állanak. A politikai érdeklődés kizárólagossága a magyar társadalmi élet nagy hibája.

Ezen segítenünk kell és segítünk is. Fordítsuk tekintetünket a trón felé. Szeretett királyunk ama fejedelmi tetteire, hogy a »sub auspiciis Regis« intézményét megteremtette — nem válaszolhat szebben a magyar társadalom, minthogy követve uralkodójának dicső példáját, beviszi komoly, mély érdeklődését a tantermekbe. Az ifjúság nemes versenyét kiki a saját módja és eszközei szerint mozdítsa elő. Odaadó figyelemmel kísérje, meleg érdeklődéssel vizsgálja: kik lesznek hivatva majdan a nemzetet vezetni, a nemzet intelligenciájának feladatát betölteni.

Így a magyar társadalom kivetkőzik fokozatosan egyoldalúságának békóiból. Lassankint a szellemi élet minden nyilvánulásához érdeklődéssel tapad és boldogabb lesz, harmonikusabb lesz a világnézet, melyben ítéljük a jelent és látjuk a jövőt. Tevékeny munkatársa lehet a magyar társadalom a tanári kar oktatásának és nevelésének és jóltevője a nemzet legnagyobb kincsének, — a haza ifjúságának.

Ezen inkább megérintett, mint kifejtett gondolkör váljék tevékeny erővé és a fejedelmi tett adjon új irányt a magyar társadalom szellemi tartalmá-

nak és igazi, meleg érdeklődésének. Oldozza fel az egyoldalúság lenyűgöző kötelékéből.

Ily gondolatok hatása alatt intézem Önhöz kérelmemet: teljesítse az életben férfias öntudattal a mai kitüntetéstől a fejedelmi ajándéktól elválaszthatlan komoly kötelességét és szolgáljon egész életén át nemzetem ifjúságának példányképpül és kitüntetése buzdítson sokat, sokat a folytonos, komoly munkára.

*

Filep Gyula dr. a királyi képviselő beszédjének bevégezte után a gyűrűt átvéve, helyére visszatért, mire az elnöklő prorektor a következő beszéddel zárta be az ünnepélyt:

A legjobb szerencsekívánatot, melyre a Doktor Ur oly bőven tette magát érdemessé, annál drágább zálogul szolgálhat legszebb reményekre jogosító pályáján, minél fényesebb kitüntetésben volt szerencséje részesülni nemcsak a Doktor Urnak, hanem az egész egyetemnek — egyfelől mindennek előtte Ő Felsége legkegyelmesebb ajándéka a gyűrű által, mely már az ősi mythológiában a mindenséget fénynyel elárasztó igazság jelképe, másfelől a Nagyméltóságú Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter Úr Ő Excellentiája, mint Felséges Urunk és Királyunk legmagasabb Személyének képviselője által. Kegyeskedjék Excellentiád a Királyi képviselő megengedni, hogy Ő Felsége legmagasabb kegyelmét ismételten megköszönjük és hogy most hódolatteljesen bezárom ezt a díszgyűlést azzal a hő kívánsággal, mely minden igazi magyar ember keblét dagasztja, hogy

Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége, legkegyelmesebb Urunk a magyar Király, Első Ferencz József éljen, éljen, éljen!!

*

A beszéd elhangzása után a királyi képviselő a közönség lelkes éljenzése között emelvényéről lelépett s egyetemünk tanácsától kisérve, a teremből kivonúlt.

A fölavatás napján d. u. 3 órakor az orvos-tanhallgatók a New-York szálló étkező termében díszebédet rendeztek, melyen Wlassics Gyula dr. v. és k. min. úr ő Nagyméltósága, a felavatási ünnepélyen résztvett előkelőségeknek legnagyobb része, egyetemünk tanárai teljes számban, stb. résztvettek.

A még aznap este Budapestre visszaútazó királyi képviselőt a pályaudvarra megint egyetemünk tanácsa teljes számban és számos tanár kísérték ki.

1896. márcz. 7-ikén tartott V. rendes ülésében egyetemünk tanácsa örvendetes tudomásúl vevén a rendező bizottságnak jelentését a felavatási ünnepély méltó lefolyásáról, jegyzőkönyvileg köszönetet szavazott Kolozsvár sz. kir. város tanácsának a városi vigadó terme átengedéseért, jegyzőkönyvileg köszönetet szavazott Meltzl Hugó dr. e. i. prorectornak és a rendező bizottságnak s végül ugyancsak jegyzőkönyvileg örömet fejezte ki a' fölött, hogy egyetemünk ifjúsága magát az egész ünnepély alatt a legtapintatosabban viselte.

II.

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ-JÓZSEF
TUD.-EGYETEM

MILLENNIUMI DÍSZGYŰLÉSE

1896. MÁJUS 31-IKÉN.

Az egyetemi tanács 1896. márczius hó 28-án tartott ülésén elhatározta, hogy hazánk fennállásának ezredéves ünnepélye alkalmából millenniumi emlékünnepet tart, hogy kegyelete adóját leróvja a honalapítók s hazánk ezer éves múltjának dicső emléke iránt. Az ünnepély előkészítésére dr. Meltzl Hugó prorektor elnökte alatt a karok prodékánjaiból és Szádeczky Lajos dékánból bizottságot küldött ki, az ünnepi beszéd tartására felkérvén a bölcselet, nyelv- és történettudományi kar dékánját, mint a magyar történelem ny. r. tanárát, dr. Szádeczky Lajost.

A millenniumi ünnepélyt rendező bizottság ápril hó 12-én tartott ülésén az ünnepély napjául kitűzte a máj. 31-ére eső vasárnapot, helyiségeül a városi vigadó dísztermét (a hol két nappal azelőtt, május 29-én az egyetem évváró ünnepe volt megtartandó), a terem berendezésére és feldíszítésére nézve irányadóul vette a márcz. 4-én tartott első »sub auspiciis regis« történt doktorrá avatás alkal-

mából tett intézkedéseket. Meghatározta az ünnepély programját, melynek alapján a következő meghívót adta ki és küldötte szét a Kolozsvár városában székelő hatóságokhoz, testületekhez és közönséghez:

Magyarország ezeréves fenállásának öröme a magyar kir. Ferencz József tud. egyetem a városi vigadóban MDCCCXCVI. május hó XXXI. de. XI. ó. ünnepet rendez, melyre czímedet tisztelettel meghívja a magyar királyi Ferencz József tud. egyetem rectora és tanácsa. — Az ünnep műsora: I. Szózat, éneklük az egyetemi polgárság énekkarai. II. Rectori megnyitó, tartja dr. Martin Lajos rector magnificus. III. Ünnepi beszéd, tartja dr. Szádeczky Lajos bölcs. kari dekan. IV. Ezer év, költemény, írta dr. Széchy Károly, szavalja Tubán Tibor b. k. hallgató. V. Tiszteletbeli doctorok kihirdetése a kari dekanok által. VI. Hymnus, éneklük az egyetemi polgárság énekkarai. Megjelenés magyar díszben vagy ünnepi ruhában.

Az ünnepély napján az egyetemi tanács az egyetem központi épületében gyülekezett (díszmagyarba öltözve) s ott a rector s a karok dékánjai feltették az Ő Felsége legmagasabb kegyéből az egyetemnek legújabbán adományozott s most legelőször használandó díszjelvényeket (aranyláncokat); a pedellusok felöltötték a díszruhákat és elővették a díszbotokat s így felkészülve, az egyetemről a következő sorrendben kocsikon történt a felvonulás:

Az első kocsiban ült Martin Lajos dr. rector, jobbján a közoktatási kormány képviselője Leövey

Sándor min. tanácsos és dr. Meltzl Hugó pro-
rector. A kocsi bakján a rectori pedellus díszruhá-
ban, a rectori díszjelvénynyel (bottal).

A második kocsiban dr. Lindner Gusztáv
jogkari dékán és dr. Pisztori Mór prodékán. A
bakon a jogkari pedellus díszruhában s a jogkari
díszbottal.

A harmadik kocsiban dr. Udránszky László
orvoskari dékán és dr. Lőte József prodékán.
A bakon az orvoskari pedellus a kari díszjelvényes
bottal.

A negyedikben dr. Szádeczky Lajos böl-
csészet-, nyelv- és tört. tud. kari dékán és dr.
Széchy Károly prodékán. Előttük a kocsis mellett
a kari pedellus a kar díszruhájában és botjával.

Az ötödikben dr. Kánitz Ágost math. és ter-
mészettud. kari dékán és dr. Apáthy István pro-
dékán s elől a kari pedellus a kar díszruhájában és
botjával.

A Vigadó termében a díszterem keleti végén
álló kis teremben gyülekezett az egyetem tanári kara,
többen magyar díszben, mások fekete ünneplőben.

Az ünnepélyre fényes és nagyszámú közönség
és az egyetemi ifjúság majdnem teljes számmal
jelent meg, a Vigadó nagytermének számukra fön-
tartott részét zsúfolásig megtöltve.

A nagy terem mintegy negyed része (a keleti
végén) emelvénynyel magasbítva, a tanári kar ré-
szére volt fönrtartva. Ezen elől zöld posztóval borí-
tott hosszú asztal állott, mellette a tanács tagjai
részére készített karos székekkel. Hátuk mögött két

sor ülőszék a tanári kar számára. Oldalt az emelvényen jobbra egy kisebb zöld posztós asztal a rector és pro-rector részére. Az emelvény hátsó falán Ő Felsége életnagyságú arczképe nemzeti színű zászlók által körítve.

Az emelvény előtt üres tér volt hagyva a be- és kivonulás helyéül, melynek az utcái, falfelöli végében a kormánybiztos számára föntartott díshely állott (emelvényen, kis asztallal előtte), fölötte a falon a magyar állam sz. koronás címere zöld babérlevelekből font koszorúval övezve. És közte és a rectorok ülőhelye között emelkedett a szónoki emelvény és asztal.

A min. biztos képviselő, tanács és tanárok részére illetéknép rendezett s föntartott hely alacsony korláttal volt elválasztva a meghívott közönség számára föntartott, a nagy terem mintegy két harmadát betöltő helyektől, melyeken a város legelőbbkelő közönsége foglalt helyet, szemben az egyetemi tanács-csal és tanárokkal, hátuk mögött az egyetemi ifjúság álló csoportjával. A karzatok közül a terem hosszában végigfutó a hölgyek számára volt föntartva és díszítve. A terem keleti végén lévő kis karzatok az ifjúsági dalárda, a nyugatin az ifjúság egy része helyezkedett el.

A közönség között képviselve voltak az összes hatóságok, testületek, a hadsereg s a város összes intelligentiája, a karzat számozott ülőhelyein díszes hölgyközönség.

Az egyetemi tanács és a tanári kar 11 órakor vonúlt be a kis teremből a díszterembe, a következő rendben:

Elöl jött az egyetem díszbotjával, díszgyenruhában az egyetemi pedellus, utána egymás mellett a rector és prorector; ezután kettesével az egyes karok dékánja és prodékánja a hagyományos sorrendben, mindenik dékán-pár élén a díszruhába öltözött pedellus, a karok díszjelvényű botjaival. Az elhelyezkedésnél a tanács tagjai a hosszú asztal mellett, a hagyományos rendben foglaltak helyet, a pedellusok közül kettő a bejárat ajtajánál, egy a rector, egy a tanács asztalánál s egy a szónoki asztal mellett állott. Nagy feltűnést és élénk érdeklődést keltettek az ekkor először használt rectori és dékáni remekművű lánczok, művészi kivitelű pedellusi botok és díszruhák. E jelvények nagy mértékben hozzájárultak az ünnepély külső fényének emeléséhez.

Az egyetemi tanári kar elhelyezkedvén, a rector magnificus küldöttséget kért fel a közoktatásügyi minisztert képviselő min. tanácsos meghívására.

Leővey Sándor min. tanácsos megjelenvén, elfoglalja a számára főtartott külön díszhelyet a tanári kar és a közönség közepette.

Az ünnepélyt az ifjúsági dalárda Vörösmarthy Szózat-ának éneklésével kezdette s dr. Martin Lajos rector a következő lendületes beszéddel nyitotta meg:

MELYEN TISZTELT GYÜLEKEZET!

MÉLTÓSÁGOS MINISTERI KÉPVISELŐ ÚR!

MÉLTÓSÁGOS ÉS NAGYSÁGOS URAK!

Európa s vele együtt az egész művelt világ figyelme most Magyarország felé fordúl.

Ezer éve, hogy a magyar nemzet — a történelem tanúsága szerint — keleti szomszédjaitól szorongatva, Árpád vezérlete alatt a már vége felé járó népvándorlás délnyugati irányát követvén, Munkács vidékén az éjszaki Kárpátokon áttörve, régi hazáját, a mai Magyarországot, melyből gót népek Attila halála után kiszorították volt, visszahódította és sok viszontagság után ez országban letelepedvén, alapját vetette a mai napig is fenálló Magyar Államnak.

Oly magasztos, fenséges momentum ez, mely minden igaz magyar ember és magyarbarát szívét örömmel árasztja el s elég fontos indok arra, hogy magyar ember azt méltóképen megünnepelje, hála imáit bocsátva égnek, hogy az isteni gondviselés ezen magyar nemzet lakta országot nehéz küzdelmek árán, sokszor megfogyva bár, de törve nem, ezer éven át fentartotta.

A kolozsvári Ferencz József tudomány egyetem mint Ő császári és apostoli királyi Felsőegyetem egyik dicsőséges alkotása, melyet dicsőségesen uralkodó királyunk kormány és törvényhozással egyetérve az 1872-dik évi XIX. törvényzczikkel életbe léptetett s azóta is belső szervezetének fejlesztésén, kibővítésén és kiegészítésén milliókra menő pénzáldozatok árán fáradozik és mint azon tanintézet, mely arra van hivatva, hogy magyar tudományt és művelődést terjeszzen kedves hazánk keleti részeiben: kétszeres hazafiúi kötelessége, hogy a magyar nemzeti állam ezer évi fenállása feletti örömének méltó kifejezést adjon.

Ezek tekintetéből az egyetem tanácsa és rectora határozta, hogy mai napon az egész tanári kar s egyetemi ifjúság a meghívott dignitások és kitűnőségek fényes koszorúja körében nyilvános díszülést fog tartani.

Emeli ezen díszülés fényét azon két tény, hogy a Nagym. Vallás- és Közoktatásügyi Minister Úr, Doktor Wlassics Gyula, Ő Császári és Apost. Királyi Felsége valóságos belső titkos tanácsosa intézkedése az Ő Felségétől legkegyelmesebben adományozott egyetemi díszjelvényeket, melyek jelenleg még a budapesti ezredévi országos kiállítás egyik legértékesebb kiállítási tárgyát képezik, ez alkalomra rendelkezésünkre bocsátotta, az egyetem tanácsa most először használja :

továbbá azon tény, hogy a Nagyméltóságú Minister Úr személyesen jelen nem lehetvén, képviselőjében Méltóságos Leövey Sándor vallás- és közoktatási ministeri Tanácsos Urat, kinek egyetemünk előmozdításán annyi sok érdeme van, körünkben tisztelhetjük.

Ezzel a díszülést megnyitottnak kijelentvén, felkérem dr. Szádeczky Lajos, a bölcs. kar érdemdús dékánját, méltóztassék ünnepi beszédét megtartani.

*

Az élénk tetszéssel fogadott beszéd végeztével dr. Szádeczky Lajos, a bölcsész-, nyelv- és tört. tud. kar dékánja, az ünnepi beszéd megtartására, a tanács asztalától a szónoki emelvényre lépve, a következő beszédet tartotta :

Emlékezzünk régiekről.

I.

»Emlékezzünk régiekről
Az Szittyából kijöttekről,
Magyaroknak eleikről,
És azoknak vitézségekről!«

Igy hangzanak a »Pannonia megvételéről« szóló régi (XVI. sz.) historiás ének első verssorai.

De hol volt ez a Szittyaföld? keressük, kutatjuk az őshazát — történetírók, nyelvészek egyaránt.

»Néma borongással megy az őskor lelke fölöt-
ted«, nyomaidat benötte a puszták buja növényzete,
elfedte a keleti nap égette avar, belepte a sivatagok
homokja. Gyér nyomok, halvány mécsvilág vezet-
nek el csak a középázsiai Altáji hegyek aljába, el
a turáni fensíkgig:

»Hol Chiva végetlen fővényében lankadoz a nap
S csendes Araltónak zaj nélkül nyugszanak árjai».

Innen, a khinai határ közeléből indult az első nagy népvándorlás Krisztus születése táján, a mely megbolygatta a magyart is. Később világrengető Attila az Atlanti oczeánig s Róma kapujáig beszá-
guldozta az ó világ földjét a magyarral rokon keleti népek áradatával.

A nyugati világ egyesült erején megtört az első keleti népáradat s a Duna Tisza síkjaitól visz-
szaözönlött Európa keleti pusztáira.

Egy század multán az avar khagánok ragad-
ják föl a vezérszerepet s Baján visszavívja Attila

elvesztett örökét (568). Ebben az új keleti birodalomban/is ott van a magyar, még nem vezérszereplő, de már a történelem világa rá veti fényét. S midőn az avar birodalmat Nagy Károly kardja (800 körül) szétrobbantja, a Volga és Don között s a Kaukázus felett, a Kuma, Kubán, Terek, Bakszán öntözte síkságon tömörül a magyarság, átveszi a vezérszerepet s nemsokára a Kárpátok alatt áll visszavívni Attila örökét.

Lebédia és Eteköz csak átmeneti szállások, a mai kozák pusztán született Álmos, a történeti mondák szerint, még meglátja az ígéret földét s Árpádnak az új hon határán adja át a vezéri botot.

A nemzeti hagyományok iránt kíméletlen történeti kritika egy ideig tagadta a magyar nemzetnek a hun s avar néppel való kapcsolatát: a legújabb történetírás azonban visszatért az ezredéves hagyományokhoz s ma már kevesen kételkednek abban, hogy a Dunától a Volgáig terjedő hun birodalomban, majd az avarokéban benne voltak a magyar törzsek és nemzetségek is.

Sőt van, a ki az ellenkező túlzásba csapott át. Vámbéry legújabb könyvében, melyet a magyar nemzet eredetéről írt, már az avar birodalomban megalakúlnak véli a magyar nemzetet s Árpádot és új hont kereső népét töröknek véli, mely a már benlakó magyarságba beleolvadt s annak csak új államszervezetet adott, mint a bolgárok a Balkán melléki szlávok között.

Ámde erről sem a historia, sem a nemzeti hagyományok nem tudnak semmit sem. Tényül

csak annyit fogadhatunk el, hogy a hun birodalomban már ott voltak a magyarok, s hogy az avarok maradékai beolvadtak a honfoglaló magyarságba.

Az Azowi tenger (Bosporus) melléki hunok királya, a keresztény hitre tért Gorda ellen fellázadt népét öcscse Magyer vezérli 528-ban. Úgy látszik, az ő nevében maradt meg a magyar névnek legrégebb formája. Így a magyar, mint az ozmán nép, egyik jeles uralkodójától vette volna a nevét, a Kr. u. VI. században; vagy — a mi valóbbszinű — mert Árpád a magyar (megyer) törzsnek volt vezére, az ő fejedelemmé választatása következtében lett ez az egésznek nemzet neve.

A magyar név első feltűnése táján, a VI. század elején épül a Kuma-parti Magyar (manapság is Madsar-nak nevezett) város. Nagy-Magyar, Kis-Magyar, a Kaspi tenger közelében, s a magyar nevű sóstavak nyanyott, máig is őrzik emlékét az ott lakó magyarságnak.

Ezek a magyar nemzet őskorából reánk maradt mintegy útmutató nyomok.

A világos történelem ott kezdődik, midőn a nyugat felé vándorló magyarság a Fekete-tenger nyugati partvidékére, a Keleti-Kárpátok alá, az Al-Dunáig érkezik. Itt az etelközi pusztákon alakul egységes nemzetté a hét törzs. Itt választják Árpád vezért fejedelemmé, midőn az új hon elfoglalására készülnek. És itt lép a magyar nép közvetlen érintkezésbe a kelet-római birodalommal s a nyugati világgal. A Konstantinápolyban székelő ekkor

uralkodott görög császár, Leo »a bölcs« olyan képet ad róluk »A magyarok hadszervezetéről« írott munkájában, a mely megfaji a honfoglalás gyors sikerének s részben ezeréves fenmaradásunknak titkát s rámutat azokra a nemzeti erényekre, melyek képessé tették a magyart annyi vészszel és balszerencsével megküzdeni.

A legelső, a mit európai író (és pedig egy koronás fő, ki a magyart, mint nagyrabecsült szövetségest jól ismerte) rólunk feljegyez, az a határtalan szabadságszeretet, mely nemzeti létünk vezércsillaga volt már a népvándorlás idején s az maradt az új hazában is.

A második, a vitézség, egész az önfeláldozásig, a mi a magyar szabadságot annyi megpróbáltatás után is fenntartotta, megvédélmezte.

»Népes és szabad ezen nemzet (írja a császári történetíró) s minden kényelem és élvezet felett arra törekvő, hogy ellenségei ellen magát vitézül viselje«.

Vitézség szerezte e szabadságot, a r-tás és munka őrizte meg. Ez volt a honfoglaló magyar harmadik erénye. »Ez a nép — írja a görög császár — a bajt és fáradságot nemesen tűri, hideget, meleget kiáll s a szükségesekben való fogyatkozást, mint pusztai nép, föl sem veszi«.

De erősen csalódnánk, ha ezzel megfajtottnek vélnők a honfoglalás és még inkább a honfentartás árkánúmat. A vitézség magában még nem államfentartó erő. Nem a nyers erő, sem a pusztai vitézség: az ész és tudomány volt az, a mi Magyar-

országot megalkotta és fentartotta. Önámítás és csalódás volna az, ha azt hinnők, hogy Magyarország őseink csak karddal hódították meg és tartották fenn. Ha ez így volna: ép oly mulandó lett volna uralmunk, mint volt a hunok, avarok, vagy később a tatárok vagy a törökök hódítása.

Már csak csekély számuk miatt sem támaszkodhattak egyedül a nyers erőre. Keleti kulturájok, nemzeti intézményeik őseje, hadszervezetök magas fejlettsége és államszervező tudományuk adott a puszta vitézségnek, a nyers erőnek eszmei tartalmat, biztosított a hódításnak állandóságot.

Az éles megfigyelő Leo császár már tudja, hogy »csupán a bolgárok és magyarok (turkok) ügyelnek minden más szkytha népekénél erősebb hadszerkezetre, rendezett csatákat viselve s egy fejedelemnek hódolva«.

Harczmodoruk a hadviselés tudományának mai fejlettségére emlékeztet. »A kedvező alkalmakat gondosan kilesik s ellenségeiket nem annyira kézzel és erővel, mint csellel, meglepésekkel és a szükségletek elzárásával igyekeznek legyőzni«.

»Leginkább szeretik a távolról csatázást, az ellenség cselbeejtését és bekerítését, a színlelt hátulrólásokat és visszafordulásokat és a szétszórt csatározást«.

»Ha elleneiket megszalasztják . . . nem érik be, mint a rómaiak és más nemzetek, a kellő üldözéssel és vagyon zsákmányolásával, hanem mindaddig nyomólnak (előre), míg az ellenséget teljesen szét nem verik«.

»Első csatában meggyőzette, más népek módjára, nem hagynak föl a harczzal, hanem míg csak erősen le nem veretnek, sokképen igyekeznek ellenüket megejteni«.

»Óvatosak és hadi tervöket titokban tartják«. Nagy gondot fordítanak az előőrsi szolgálatra, tartalékseregről is gondoskodnak. S főerejük abban áll, hogy mintegy »lovass tüzérek«: nyilzaporuk ellenállhatatlan.

Mindezek alapján méltán mondhatta Salamon Ferencz, hogy az újabbkori huszárharczmód nem egyéb, mint a régi magyar hadtudomány sarjadéka s hogy az Árpád-korbeli könnyű lovasságnak alig lehet versenytársa akármelyik más könnyű lovasság. Árpád méltán tekinthető egy-egy újkori hadvezér szellemi ősatyjának.

A honfoglaló magyarok hadi tudománya előbb volt meg az életben, mint a könyvekben, a mikből azt manapság, mint a modern harczászat alapelemeit tanítják. A honfoglaló magyar vitéz nem könyvekből, de az élet iskolájában tanulta ezt a tudományt. De azért tudomány volt az. »Hiszen nem a papir a tudás fészke, hanem az emberi lélek«.

A honfoglaló magyarok kifejlett hadi tudománya felülmulta a maga korában az összes európai nemzetek hadi tudományát. Ez magyarázza meg a honfoglalás gyors sikerét s azt az ellenállhatatlan hadi fölényt, melylyel a vezérek korabeli magyarság beszáguldozza Európát az Északi tengerig s Atlanti-oczeánig, túl a Pirenéken Spanyolországba, Olaszországban Otrantóig s keletre Konstantinápoly faláig.

Nem vakeset, nem nyers erő, hanem a szellemi erő, a tudomány diadala volt a magyar honfoglalás.

II.

Általános, de téves hiedelem az is, hogy a magyarok nagy hirtelen s váratlanul jelentek meg az új haza határain s azt egy csapással meghódították.

Nagy könnyelműséget tételezünk föl őseinkről, ha azt hisszük, hogy ők egész nemzetül, családjaikkal, asszonyaikkal, barmaikkal neki indulnak egy ismeretlen új országnak s a hadiszerencse kockájára teszik fel mindenöket. Valóban könnyelműbbek lettek volna a mai börzejátékosoknál, mert ezek csak pénzüket kockáztatják.

De ne fájjon nekünk az ő fejük utólagosan. Jobban ismerték ők előre már a mai Magyarországot, mint mi, vasúton szágúldozó millennáris unokáik. Már 862-ben Pannoniában (a Dunán túl) járnak s azóta egy emberöltőn át bekalandozzák a Duna-Tisza alföldjét, a felvidéket és Erdélyt; számos portyázásban kitanúlták az ott tanyázó törzsek erejét és gyöngegségét s látván, hogy a felvidéki morva-szláv, a dunántúli német s az alföldi és erdélyi bolgár-szláv államalkotásra nem képes a Kárpátok köríve által kikerekített egységes földön: azt apródonként még Etelközből meghódították s 896-ban már csak lakóhelyüket tették át a nyílt etelközi pusztákról a védettebb magyar alföldre. Nem történt ez sem véres csaták nélkül, de nem is könnyelmű hadi kockázattal.

Erdély meghódításáról első történetírónk is tudja, hogy Töhötöm vezér, a ki »fortélyos ember vala, midőn kezdette hallani a lakosoktól az erdöntüli föld jóságát . . . mint nagy okos férfiú küldte egy ravasz férfiút, Apafarkast, hogy loppal járva, kémlelje ki neki az erdöntüli föld mivoltát és termékenységét«. És »Töhötöm kémek róka módjára körüljárva, a föld jóságát, termékenységét és lakosait megtekinté«, s pontos tudósítást vivén urának, úgy indult ez Erdély meghódítására.

Okossággal párosult vitézség szerezte tehát a mi bérczes hazarészünket is. Gondos előtanúlmány, földrajzi és néprajzi ismeretek szerzése előzte meg a honszerzés munkáját; ennek köszönhatték a hegedősek éneke szerint, hogy

»Mindnyájan ők földet szerének,
És magoknak hírt nevet nyerének«.

A vezérek korabeli külföldi hadjáratokat sem tekinthetjük csupán kalandvágyból, zsákmányszerzés céljából indított hadi vállalatoknak. Tanulmányútak voltak ezek is, s ha a viszonyok további hódításra kedvezők leendettek, s ha nem kifejlődött s ellenállásra képes államszervezeteket találnak nyugaton és délen, valószínűleg meg nem álltak volna az Atlanti-oczeánig s most mi termelnénk Champagne borát s volnánk hangadók a Szajna és Rajna partjairól, vagy Olaszország derült kék ege alatt emlékeznénk régiokról, s a cziprus-lombok és narancs-ligetek árnyas berkeiben zengenék milleniumi szoksmáinkat.

De az isteni gondviselés más hivatást tartott fenn a magyarnak. Azt, hogy a hűbériség bilincsébe vert, a tunyaságba süllyedő, satnyulásnak indult nyugatot (mint egy átfutó záporosó az eltikkadt tenyészetet) felfrissítse, új életre keltse; hogy Kelet pezsgő életerejét, vitézségét, bátorságát, szabadságszeretetét beleoltsa a világi és egyházi szolgaság béklyójába vert Nyugat-Európa elsatnyuló népeibe. Azt a világhivatást továbbá, hogy a magyar is elsajátítsa Nyugat kulturáját és ezzel keleti őseréjét megacélozva, összekötő kapocs legyen egyrészt Kelet és Nyugat népei között, másrészt egymásba oltott kettős kulturájának ellenálló erejével védbástyája legyen a felfrissített európai civilisationak mindazon támadások ellen, melyekkel azt kelet nép-arádatai romboló hatalma fenyegette.

És e kettős világtörténeti hivatásának a magyar emberül megfelelt. A vezérek korabeli magyarság isteni küldetést tulajdonított magának arra, hogy a bűnbe merült emberiséget ostorozza. Mintha csak Atillának, »az isten ostorának« országával együtt örökölte volna ezt a hivatást is. Az augsburgi csatában elfogott kürtös Lehel és Bulcsú vezérek a német császár kérdésére, hogy miért oly kegyetlen ellenségei a kereszténységnek? azt felelik, hogy »mi az Úristennek bosszulói vagyunk; ha nem üldözünk benneteket, ti fogtok minket rab-ságba ejteni és megölni«!

És e magyar beütések jótékony ellenhatással voltak a szétforgácsolt Németországra s viszály-dásba süllyedt Olaszországra. A magyarok beütései

egyesítik a szétvonó elemeket, a magyarok elleni védelem ad lendületet a német városok keletkezésének és felvirágzásának. A magyaroktól tanulják el a németek az ő sokkal fejlettebb hadművészetüket s csakis azzal tudnak nekik sikeresebben ellenállani. S a magyar szabadságszeretet megtermékenyítette a lelkeket nyugaton is, hogy csak a legújabb korból idézzek egy példát: a szomszéd Ausztria is a magyarnak köszöni az ő alkotmányát.

Egy félszázadon át rettegte Európa a magyarok hatalmát. A németek mindennapi imájukba foglalták, hogy »a magyarok nyilától ments meg Uramisten«! De a magyar is megtanulta, hogy Nyugattal ki kell békülnie s vallását, a mely azelőtt Hadúr imádása volt, a béke istenének, a szeretetnek vallásával, a kereszténységgel kell felcserélnie. Az utolsó vezér Géza még elég hatalmasnak mondta magát arra, hogy két istent imádjon s mindkettőnek áldozatot hozzon; az első magyar király azonban már azzal mutatja meg igazi hatalmát és nagyságát, hogy porba hull a királyok királya, a szentháromság egy igaz isten előtt, a berkekben és forrásoknál lobogó áldozati tüzeket a szelid tömjénfüsttel cseréli föl, a bosszúállás helyett a felebaráti szeretetet hirdeti s így lesz a keresztény vallás behozatalával nemzetének nagy apostolává s a nyugati kultúra meghonosításával keleti Magyarországnak nyugati Magyarországgá átalakítójává.

És ettől az időtől fogva Magyarország történeti hivatása másik feladatának teljesítése, Európa

védelme kelet felől, végig húzódik egész történelmünkön.

István királynak érdemeit a keresztény világ az apostoli címmel és szentté avatásával dicsőítette; a magyar nép pedig szívében emelt neki ércznél maradandóbb emléket s még századok múlva is, ha a haza veszedelemben forgott, hozzá imádkozott, a régi dal szerint ekképen:

»Ah, hol vagy magyarok
Tündöklő csillaga,
Ki voltál valaha
Országunk istápjja,

Hol vagy István király?
Téged magyar kíván,
Gyászos öltözetben,
Te előtted sirván.

Tekints István király
Szomorú hazádra!
Fordítsd szemeidet
Te régi hazádra!

III.

Négyszáz kerek esztendeig virágzott és uralkodott Magyarország élén az Árpádok dicső dynastiája.

Ennek a négyszáz évnek köszönhetjük azt az erős fundamentumot, melyen hazánk ezer éven át fennállott. Mert nemcsak a nemzeti büszkeség és a faji önérzet, de a szigorú történeti kritika is elmondhatja velünk, hogy különb, jeles uralkodókban gazdagabb dynastiát alig, vagy csak keveset mutat fel a világtörténelem. A X. század Árpádjai megszekítették Európát s letelepítik a magyart a Tisza

Duna sík lapályán; a XI. évszázéi megszilárdítják a keresztény vallást, megoltalmazzák az ország függetlenségét a német birodalom ismételve ránk zuduló összes hadi ereje ellen; másrésről feltartóztatják a népvándorlás további áradatát, a besenyők, kunok rohamait.

A Duna vizén a bűvár Kundok tesznek hősi csodákat; az alföld rónáin »bátor Opos szágúld s csak alig zabolázza haragját«; itt a keleti végeken szent László védi a hazát, menti az elrablott nőket, gyermekeket. — »Cserhalom! a te tetőd diadalnak büszke tetője«! — Géza Nándorfehérvár ostrománál a második koronát szerzi meg a görög császártól.

Aztán megindúl a hódítás a tenger felé. Horvátországgal és Dalmáciával kerekítik ki szent István birodalmát. S a mit fegyver alkotott és megvédett, bölcs törvények szilárdítják és építik ki belsőleg. A vérszerződés alkotmányát, a pusztaszeri nemzetgyűlés törvényhozását, szent László és a bölcs Kálmán törvényei egészítik ki, melyeket már a felvilágosodottság, a humanismus magasztos szelleme leng át.

Igy épül fel külsőleg és belsőleg az Árpádok birodalma. Nem árthat már neki a görög császárok hódítási kísérlete sem. A XII. évszázad Árpádjai méltók az elődökhöz. Harczban erősek, a béke műveiben nagyok.

Nem a rettegés: a tisztelet és vonzódás érzetével tekint már a külföld is feléje. És jönnek, áramlanak telepések nyugatról, keletről kitölteni a belső hézagokat. Olaszok, francziák, németek, spanyolok nyugati kulturát, városi életet ültetnek át; ipart, ke-

reskedést fejlesztenek. Besenyők, kunok, jászok betelepédése erősítik az ős keleti fajt. Oláhok szivárognak át a Balkánról az Al-Duna völgyébe s onnan a kárpátalji legelőkre, békésen legeltetve nyájaikat.

Magyar törvény, magyar kar védi a vendéget. Ők űzik a békés mesterséget és pásztorkodást: a magyar harcol a közös hazáért. Ők gyarapodnak vagyonban és számban, a magyar, ha kell, értök is önfeláldozóan pazarolja véréit és életét.

Boldog egyetértés, testvériség honol a hármas hegy és négy folyó partjain. A bibliai boldog idők bekövetkeztek: »Egy akol, egy pásztor, a farkas a báránnyal egy jászolból eszik«.

És az erős Árpádok legnagyobb ereje abban áll, hogy legyőzik önmagukat is és királyságuk hatalma által nem ragadtatnak az önkényes uralom, az absolutismus csábító örvényébe.

A magyar alkotmányos szabadság állandóan virágzik és tovább fejlődik.

Már a vezérek korában »egy fejedelemnek hódol« s pusztai köztársaságában is dynastikus érzelmű nép a magyar; de önkormányzatára, szabadságára azért féltékeny. A hírnökök így hívták össze a fegyveres országgyűlésre a vezérek korában a magyart:

»Isten és a magyar nép szava, hogy mindenki fegyverben megjelenjék pontosan a község tanácsát és parancsát meghallgatni«!

A királyság megalapítása után is megtartatnak az alkotmányos formák: a királyi tanács hozza a törvényeket s a nép megjelenhet évenként a székesfehérvári törvénynapokon jogorvoslatért.

II. Endre aranypecsétes szabadságlevele 1222-ben írásba és pontokba foglalja a politikai nemzet szabadságát, kiváltságait. Csak egy régebbi alkotmány van a világon: a hét évvel az előtt kelt angol magna charta; de egyik sem új alkotás, csak az életben meglévő régebbi jogok formulázása.

S lehet-e a szabadságnak erősebb biztosítása, rajongóbb tisztelete király és nemzet részéről egyaránt, mint midőn törvénybe iktatják, hogy ha a király ezt a törvényt megsértené, a nemzetnek jogában áll ellentmondani és ellenállni.

És ezt — jegyezzük meg jól — nemzeti uralkodó, a dicső Árpádok egyik hírneves királya, a szent királyokkal később egy sorba állított II. András alatt iktatják törvénybe; nem idegen dynastiával szemben; nem forradalom, nem felkelés, nem polgárháború, de békés törvényhozás eredménye.

Mi adta azt a csodálatos divinatiót nemzetünknek, hogy mintegy előre látta a késő századok eseményeit, hogy jöhet olyan idő, midőn a nemzetnek saját királyaival szemben kell nemzeti jogait, önállóságát védelmeznie?! Pillanatnyi szükség nem, hisz király és nemzet békében él, idegentől nincs mit tartani, mert virágzik az Árpádok családfája: Béla herceg, a trónörökös a nemzeti jogok előharczosa, Kálmán herceg az újonnan hódított Galicziában királykodik. Talán a bölcs előrelátás, hogy fegyveresen is törvényesen védhesse magát az elnyomatás ellen; de mindenekfelett a hazaszeretet és a szabadságimádás, a melyben az állam fennállásának talizmánját látták.

»Szent hazaszeretet, mibe mártsam tollam,
Hogy dicső képedet híven lerajzoljam« ?

kérdezte a költő. Nézz arany bulládra magyar, megtalálsz ott törvénybe iktatva. Elmondja az, hogy király és alattvaló halandók, elhullnak, mint a fák levelei, mezők liliomai, »de neked élni kell óh hon! s örökre, mint tavasz virúlni«, az új nemzedékek végtelen sorozatán. Elmondja, hogy ime kezdedbe adom szabadságod palladiumát, élj vele békésen, ha lehet, oltalmazd karddal, ha kell, mert szabadság nélkül az élet nem élet.

A mi a madárnak a levegő-ég, a hálnak a víz, virágnak a harmat, oroszlánnak a szabad természet: az a magyarnak a szabadság — a szabad haza. A magyar szabadságáról beszél az első idegen történetíró, arról szólnak a magyar nép első lantosai, az igriczek, vitézi tettekről zengenek a parasztság csalfa meséi s a hegedősök csacska énekei. Egész lényöket áthatja »a költő, a szabadság ez örök lámpája« jeligéje:

»Haza és szabadság, ez a két szó, melyet
Először tanuljon dajkától a gyermek
És ha a csatában a halál eléri,
Utószor e két szót mondja ki a férfi« !

Ez, a királyi házat és nemzetet átható hazafias közérzet teszi erőssé és hatalmassá az Árpádkori Magyarországot. Ennek köszönhető, hogy oly iszonyú csapást, mint az 1241—42-iki mongol-tatár dúlás, kiállott, túlélte s aránylag oly hamar kihevert nemzetünk.

»Ezért nem ronthatott el téged egykoron
 A vad tatár khán xerxesi táborá
 S világot ostromló töröknek
 Napkeletet leverő hatalma«.

(Berzsenyi: A magyarokhoz)

Egy nemzedék multán 1278-ban már a szomszéd Ausztria és Habsburg-ház sorsa felett dönt a magyar sereg, midőn a Morva-mezején Ausztriát és Stájerországot Habsburgi Rudolfnak szerzi meg a cseh Ottokárral szemben.

Sajnos, az Árpádok sem kerülték ki a mulandóság kegyetlen végzetét.

De midőn árván maradt az általuk fölnevelt, ifjú erőben duzzadó Hungária, olyan dús örökségben hagyták hátra, hogy a leghatalmasabb királyok versengettek elnyeréséért.

Első nemzeti dynasztiánkra csak büszkeséggel s szívünkben hálával eltelve, gondolhatunk visszazredéves ünnepünkön, mert nekik köszönhetjük első sorban, mint gyermek a szülőknek, a mi vagyunk. És én utánna mondom első nemzeti történetírónk Béla király jegyzőjének egyszerűségökben sokat mondó szavait: »Mely királyokért legyen dicséret és tisztesség az örök királynak, és boldog anyjának Máriának, kinek kegyelméből Magyarország királyai és nemesi birják az országot boldog véggel, most és mindörökké. Amen«.

IV.

A mit a magyar Árpádok alkottak, a franczia-olasz-magyar Anjouk és a választott királyok tovább fejlesztették.

Nagy Lajos alatt a magyar hatalom körébe került Lengyelország, Moldva, Oláhország, a Balkán országai, Velence és egyidőre Nápoly. Nem költői frázis, történeti valóság, hogy Magyarország ekkor Európa leghatalmasabb állama volt.

»Oh nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka:
Magyar tenger vizében hunyt el
Észak, kelet s dél hulló csillaga«.

Egy emberöltő mulva a római császárrá választott magyar király, Zsigmond alatt oly nagy divatja volt a magyar nyelvnek és ruhának, hogy a Rajnától a Dnyeszterig mindenfelé beszélték és viselték.

Hunyadi János diadalai híretől visszhangzott egész Európa.

Corvin Mátyás egyaránt nagy volt, mint király, mint hős s mint a tudomány és művészet kedvelője és pártfogója. Budai várpalotája az olasz renaissance műremekeinek valóságos kincses múzeuma volt. Kardja erejét ismerték Boroszlótól Konstantinápolyig és Jasszytól Bécsig; nemes lelkét, jó szívét Kolozsvártól Prágáig és Nápolyig.

És nagy szükség volt az erő-gyűjtésre. A fél-ezredév zivatarait kiállott Magyarország a legnagyobb megpróbáltatás elé jutott. A kit nem győzhetett le nyugat népei ereje: egy keleti nép, testvérfaj élet-halál harcza századokon át ostromolt. Közel állotunk a sír széléhez. »Nemzeti nagy létünk nagy temetője Mohács« elnyelte a királyt és népünk ez-

reit; Buda, Eger, Temesvár és Szigetvár falai világrengető harcokról regélnek.

És a segítségül hívott szomszéd Ausztria mostoha testvérként örökségünkre áhítozott. A mit a töröktől meg tudtunk menteni, ősi alkotmányunkat, nemzetiségünket, zsákmányúl kívánta az ígért segítségért. Kinizsi példájára sokszor kellett két kézzel harcolni: kelet és nyugat ellen.

És itt, Erdély, bérczes kis hazánk, a te dicsőséged zengi a magyar történetírás és nevedet áldja a hálás utókor. Midőn a Hunyadiak, Zrinyiek, Dobók, Szondyk, Losoncziak már elvérzettek: te adtál nekünk Szapolyaiakat, Báthoriakat, Bocskait, Bethlent és Rákócziakat. Áldás nevökre millenniumunk ünnepén!

Még így is sokszor zengett a gályarabok siralmas éneke, hogy »Uram Jézus Krisztus, siess már eljönni. Most már a mi lelkünk kész elődbe menni!« és a bujdosók keserve, hogy »Jaj már minékünk magyar nemzetnek« és a »Zokogó sírással sírhatsz magyar nemzet«, vagy a többi »Jajszó, melyek édes hazánk romlását síratják«.

Majd felhangzott a Rákóczi kesergő, a

»Haj Rákóczi, Bercsényi
Vitéz magyarok vezéri«

s fellángolt a magyar szív, megdobbant a magyar föld a Beszkidektől a Kiskárpátokig s futott a labancz Rákóczi villámai elől.

Hosszú testvérharcz után végre a nemzet és királyai kezdték megérteni egymást: a nemzet a

töröktől felszabadításért lemondott szabad királyválasztási jogáról, III. Károly jóindulatú reformjaira a *pragmatica sanctio*, a leányág örökösödésének elfogadása lett a felelet és Mária Teréziáért felzúgott a »*vitam et sangvinem*« (életet és vért), fellobogott az ősi magyar vitézség a Rajna mellett, a lauterburgi sánczoknál, Berlin utczáin a magyar huszárság lovainak aczélkörme csattogott s a francia forradalmat követő hadjáratok alatt a magyar hűség és loyaltás megmenté a monarchiát.

De a mit erőszak s férfi erő nem tudott elérni, majdnem elérte a lány simogatás, a női király. A nemzeti önérzet elszenderült, »romlásnak indult hajdan erős magyar«,

»Eldődeinknek bajnoki köntösét
S nyelvét megunván, rút idegent cserélt«.

(Berzsenyi: A magyarokhoz.)

A honfi fájdalom megdöbbenve kérdezte századunk elején:

»Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földre«?

A felelet szomorú volt:

»Itt van a hon, ah nem mint a régi . . .
A dicső nép, mely tanúlt izzadni
S izzadás közt hősi bért aratni
Névben él csak, többé nincs jelen«.

(Kölcsey: Zrinyi dala)

Még az ifjúságtól is azt kellett kérdezni:

»Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?
Avagy virág vagy te, hazám ifjúsága? . . .

Egész nagy csillagok voltak őseitek,
És ti? csak parányok!

(Petőfi: A magyar ifjakhoz.)

De a magyar irodalom virrasztó lantosai fel-
ébresztették az elszenderült nemzetet:

»Ébredj nagy álmaidból
Ébredj Árpád fia!
Fölkelt a nap; hazádnak
Föl kell virúlnia!«

(Bajza: Ébresztő.)

A felsóhajtásra, hogy

»Multadban nincs öröm
Jövőben nincs remény!«

Széchenyi prófétai szava felelt vissza, hogy

»Magyarország nem volt, hanem lesz!«.

Megindult az új honalkotás munkája, felépíteni
a régi omladékain az új Magyarországot.

Huszonöt év nehéz küzdelmeivel Széchenyi a
legnagyobb magyar, Wesselényi Erdély büszkesége,
Deák második Verböczynk, Kossuth a haza atyja,
br. Eötvös, Szalay s annyi jelesünk kivívták az
1848-iki törvényeket.

De a vér nélküli forradalmat megirigyelte tőlünk
a sors s a kiknek jogokat adtunk s a kiket ma-
gunkhoz emeltünk, azok ütöttek ellenünk pártot.

A történelem ítélszéke mégis nekünk adott
igazat. A történelmi jogok, egy évezred öröksége
az 1867-iki kiegyezésben végre is diadalmaskodtak
és most

»Mégfogyva bár, de törve nem
Él nemzet e hazán!«

s új alkotmányos élete két évtizede múltán, millenniumát ünnepeve, a világ ítélete elé bocsátja a béke alkotásait, megmutatni, hogy — koronás királyunk szavai szerint — »a magyar nemzet fentartván az államot sok viszontagság között, dicsőségesen egy évezreden át, nemcsak a harctéren tudta vitézségével a trónt és hazáját megvédeni, hanem a művelődés terén is méltó helyet vívott ki magának és foglalhat el a művelt nemzetek között«.

Királyi szavak, a magyar nemzet millenniumi arany-bullája! A legilletékesebb bíró mondja ezt:

»A legelső magyar ember a király
Kért minden honfi karja készen áll.

Fény nevére, áldás életére!
Fennkiáltja minden hű ajak«.

(Vörösmarty: «Szép Ilonka»-jából.)

V.

Történelmünkön végig tekintvén, vessünk egy futó pillantást egyetemi ünepünkön i r o d a l m u n k r a s a magyar nemzeti tudományok és iskolák fejlődésére is.

»Inter arma silent Musae«
(fegyverzörej közt hallgat a múza)

mondja a latin költő.

A magyar múza akkor mindig hallgathatott volna. Pedig

»Harczmoraj kell a magyarnak
Hogy vidúljon érzete«.

(Kisfaludi K.: Budai harczjáték)

A magyar mûzsa is harcban szólal meg s harcot énekel. Az ősi pogány kor költészete Attila, Álmos, Árpád, a hét vezér daliás alakjai körül szövi jobbára történeti énekeit.

Hogy a honfoglaló magyaroknak már költeményeik, dalaik voltak, tudjuk Ekkéhárd német krónikástól. A szent-galleni svájci zárdában 926-ban vendégeskedő magyarok lakoma után tánczra perdülnek s vígan dalolnak (a velök mulató hóborfos barát szerint »kiabálnak isteneikhez«). A hittérítő szent Gellértet az alföldön útaztában magyar dal ébreszti föl álmából. Tetszett neki, mert úti társát, a német WALTERT is felkölti, hogy hallgassá, miként hangzik a magyarok éneke s a daloló leányt megjutalmazza.

A nép mesél és regél, az igriczek, hegedősök és lantosok énekelnek; természetesen magyarúl. Első nemzeti történetírónk szerint:

»Az oly igen nemes magyar nemzet eredetének eleit s minden vitézi tetteit a parasztság csalfa meséiből vagy a hegedősök csacska énekéből mintegy álmodozva hallgatja«.

S mert ezt III. Béla király jegyzője már nem tartja nemesi dolognak, salonképesnek (sőt »igen éktelen és elég illetlen«-nek) — megírja az első magyar historiát »A magyarok tetteiről«, főkép a honfoglalásról; sajnos — latin nyelven.

Megírta ő már előbb a »trójai historiát s a görögök harczait is — az iskolában.

Nemzeti költészet, történetírás és iskola tehát jóformán egyidős a honfoglalással.

A nemzeti irodalom (még a szó nem írott értelmében) hősoeket énekelt, az iskola (a társadalom és élet gyakorló iskolája) katonákat nevelt.

Ahoz a lóhátról nyilazási ügyességhez, melyről a magyar híres és rettegett volt, zsenge gyermek korától a férfikor teljességéig gyakorolnia kellett magát a lovaglásban és nyíllövésben. Azért ajánlja Leo császár is a görögöknek, hogy a nyíllövésben 40 éves koráig az egész lakosságot kellene gyakorolni, mert a magyarok úgy tesznek. A kozák a fiát ma is 5 éves korában beíratja kozáknak; még Wesselényit is 6 éves korában ültette atyja egy szilaj paripa hátára.

A keresztény és békésebb korszakkal a régi nemzeti költészet mellett vallásos irodalom keletkezik s valódi iskolák létesülnek nyugati minták után, a népiskoláktól elkezdve — az egyetemig (ha a veszprémi az volt?!) vagy legalább a papnevelő káptalani iskoláig, a minő minden püspökség mellett alakult.

A keresztény kor elejéről reánk maradt szentek legendái a cultura terjedéséről Magyarországon már örvendetes képet festenek.

Van kézzel fogható bizonyítékunk is. A magyar építőművészet gyönyörű emléke a jáki apátság temploma a XII. századból a kiállításon is látható.

Itt Erdélyben a kercezi apátság temploma és kolostora hirdeti fennen az Árpádkori művészet fejlettségét a XIII. század elejéről.

S az európai befolyás nem nyomta el a magyar nemzetit. Bár a vallás és tudomány hivatalos nyelve,

mint Európaszerte, nálunk is a latin, de az élet és gyakorlat nyelve a magyar marad.

Kálmán király törvényeiről kimutatható, hogy magyarul írtak; XI.—XII. századi oklèveleinkben sok a magyar szó, kifejezés; az első magyar nyelvemlék a halotti beszéd a XIII. sz. elejéről való.

Az európai cultura, tudomány és művészet tehát termékeny talajra talál az ifjú Magyarországon; de karöltve halad és fejlődik azzal a magyar nemzeti is.

Az Anjouk és a különbözőházi királyok alatt a nemzet szellemi látóköre mindig jobban tágul s a magyar cultura a többi európai államokéval egy színvonalon állt.

A műpártoló Anjouk alatt az iskolák szaporodnak, a képzőművészetek virágzanak, a tudományos és nemzeti irodalom fejlődik.

Nagy Lajos 1367-ben egyetemet alapít Pécsen, melyet V. Orbán pápa ugyanazokkal a szabadalmakkal ruház fel, melyekkel a csak két évvel korábban keletkezett bécsi egyetemet. Ez intézet a mohácsi vészig virágzik, akkor tanárai és hallgatói karddal cserélik fel a könyvet s a 22,000 magyar vértanú között ők is hősi halált szenvednek a hazáért. De az egyetem a mohácsi vérkeresztség után is tovább virágzik még egy ideig, sőt még 1543-ban is számos hallgatósággal dicsekszik.

És ez nem az egyetlen egyeteme a középkori Magyarországnak.

Ha az Európa legrégebb egyetemeivel egy időben, a XII. században keletkezni hitt veszprémi,

nem egyetem, hanem csak székesegyházi főiskola volt is: a Zsigmond király alapította óbudai egyetem létezésében nincs okunk kételkedni.

Igaz, hogy Mátyás királynak a pápához intézett kérelme szerint nálunk »némikép hiányos az egyetemi tanulmány«; de hát van-e a világon egészen hiánytalan egyetem? A tudomány célja a haladás, s az az egyetem a legjobb, a melyik leg hamarabb kinő keretéből; a melyik legtöbbet »gyújt régi fénynél új szövétneket«.

Nem akarom ezzel a kolozsvári egyetemet túlságosan dicsérni, a melyet, mióta fennáll, mindig építenek. Mátyás király is csak azért hiányolta az egyetemes tanulmányt, hogy egy új egyetem felállításához nyerje meg a kor szokása szerint a kereszténység feje engedélyét. A pápa 1465. május 19-én kelt bullájában tényleg engedélyezi egy új egyetem felállítását. Pozsonyban létesül ez új egyetem, a melyen Regiomontanus János a híres csillagász, Galilei előtt száz évvel tanítja a föld forgását s a mely sűrű érintkezésben áll a szomszédos bécsivel. Ez az egyetem azonban rövid ideig virágzik; alapítója Vitéz János esztergomi érsek halála után megszűnt.

Mátyás király a budai várban bent állított föl egyetemet s Heltai krónikája szerint egy monstruozus egyetemet tervezett volna 40,000 hallgatóra valahol a budai hegyek alatt, de ez minden valószínűség szerint táborhely akart lenni, mint a hogy Salamon Ferencz kimutatta. (Budapest története III. k. 306.)

Mátyásnak tudmányszeretetét, művészet-pár-

tolását fennen dicsőítik egyéb alkotásai is: világhírű könyvtára, építkezései, az udvarába gyűjtött jeles tudósok, művészek. Udvara a legfényesebb és legmíveltebb volt az Alpeseken innen az egész Európában, sem a német császár, sem a francia király nem vetélkedhetett vele. Maga is központja egy egész irodalomnak. Választásakor örömeiket zengenek a pesti diákok az utcán:

»Mátyást mostan választotta
Mind ez ország királyságra«.

Uralkodását prózában, hőstetteit versben magasztalják, pl. »Szabács viadalját«.

»Mely nagy harczolás volt Szabács alatt!
Menden ott vitézségét mutatta,
Mert királ őket hozzá nógatta,
Egy idén nagy jeles strumlást tőnek,
Azzal magyarok jó nevet vőnek.

Ezt meghallák mend Törökországban
Török császár lön nagy bosszuságban«.

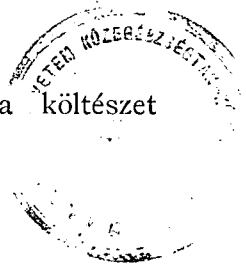
Halálát is egyaránt siratja Clio, s a költészet múzsjája:

»Néhai való jó Mátyás király
Sok országokat te bírál
Nagy dicsérető akkoron valál
Ellenségednek ellene állál

Hatalmasságodat jelentéd
Bécsnek, hogy városát te megvennéd
Magyarországnak fénes tikere, világa
És rettenetes bajhoka.

Népek kezett nagy bizodalmas
Légy úristennél már nyugodalmas«.

Ilyen magasztalásokkal siratja el a nagy királyt a Mátyás király halálára írt vers szerzője.

Mátyás tudmányszeretete korszakalkotó azért is, mert alatta létesül az első magyar nyomda Budán, melynek első terméke egy magyar történelem, a »Chronica Hungarorum« 1473-ból.

E néhány vonásból is látszik, hogy a hazai irodalom s tudomány fejlődése teljesen össze van forrva hazánk politikai történetével, egyik a másik nélkül alig érthető.

A renaissancet és humanismust, a szellemi újjá születést nyomon követte a protestantismus, a vallás-újítás s ennek legerősebb fegyverei: az iskolák és nyomdák alapítása. Ez az irodalmat mindinkább összeforrasztotta a nemzeti élettel, főképp az önállóságért vívott harcok után; úgy hogy Magyarországon mást, mint nemzeti irodalmat, ekkor képzelni sem lehet. Az irodalom a reformatioval nyelvben is nagyrészt magyarrá válik, de a latin nyelvű is csak úgy duzzad a nemzeti charaktertől, szellemtől.

Kell-e magyarosabb jellegű, nemzetibb szellemű munka, mint a Verböczy latin Tripartituma?

Erdélyben a törvényhozás nyelve is a magyar már a XVI. század közepétől.

A vallásfelekezetek üdvös versengése lendületet ad a főiskolák alakításának. A középkori egyetemek elpusztulván, helyettök felekezeti főiskolák állíttatnak fel; s ezek mellett a külföldi egyetemeket oly sok magyarországi ifjú látogatja, hogy névleges elősorolásuk kötetekre rug. (Magyarországi tanulók a külföldi egyetemen I—III. k.)

Az elpusztult régi magyar egyetemek helyett az ellenreformatio nagy előharczosa, P á z m á n y

Péter 1635-ben alapítja a nagyszombati egyetemet. A hittudományi és bölcsészeti karhoz csak később, 1667-ben járult a jogtudományi kar s Mária Terézia alatt, a ki Budára tette át, egészítettet ki az orvosi karral.

A külön álló Erdélyben is korán mutatkozott s állandó volt a törekvés egyetem alapításra.

A XVI. század derekán egymásután keletkeznek főiskolák Kolozsvárt, Váradon, Gy.-Fehérvárt, Enyeden stb.

Báthory István fejedelem és lengyel király, míg maga a magyar vitézségnek szerez dicsőséget fent északon az oroszok ellen vívott győzelmes hadjárataiban; addig Erdélyben a békés tudománynak terjesztéséről gondoskodik, midőn 1579-ben a jezsuitákat Kolozsmonostorra s 1581-ben Kolozsvárra telepíti — főiskola (egy bár csonka egyetem) létesítésére.

Bethlen Gábor és Rákóczy György, Apáczai Cseri János s a múlt százév egyetemalapítási törekvései nemzedékről nemzedékre megújulnak, anélkül, hogy testet ölthettek volna.

A legújabb alkotmányos korszak valósíthatta meg csak a régi Erdély háromszázados törekvését, midőn dicsőségesen uralkodó királyunk 1872. okt. 12-én szentesítette a magyar országgyűlés 1872. XIX. törvénycikkét, mely egyetemünket megalkotta. Ő felsége 1881 jan. 4-én az alapító levél kiállítását elrendelvén, megengedte, hogy az ezentúl legmagasabb nevét viselje és most az alapítást teljessé tette azzal, hogy a történeti hagyományok szerint szokásos díszjelvényekkel tüntette ki.

Egy év múlva ünnepli egyetemünk negyedszázados fennállása jubileumát. Adná a Mindenható, hogy megérje millenniumát is, minként nemzetünk s hogy az ezer év utáni késő unokák azzal a büszke meglelégedéssel tekinthetnének majdan vissza egyetemünk történetére, mint a minő hazafias és nemzeti büszkeséggel gondolunk mi őseinkre, a honfoglaló és honfentartó magyarokra.

Ők megtették kötelességüket; tegyük meg mi is, hogy valósúljon a költő szava:

«Csak sást nemzenek a sasok.
S nem szül gyáva nyulat Nubia párduca».

A jövő ezerévének egy biztos talizmánja van:

a munka s a tudomány;

a ki ebben a versenyben győz: azé a jövődő!

VI.

És most bejezésül hozzád fordúlok, nemes ifjúság, hazánk jövőjének reménysége, a kiben a multak megújulnak, a kiben mi, előbbi nemzedék, fel-támadunk.

Te egy boldog, békés és munkás kornak szü-lötte vagy. Használd az időt, a mely elröppen, mint a gondolat.

Apáink vért, éltet áldoztak e honért; az iskola padjaiból, mint gyermek-ifjak mentek a csatatérre, lettek »vörös sapkások«, honvédek, Hunyadi- és Rákóczi-huszárok; felújították a honfoglaló ősök, a törekvő magyarok, a kuruczok, a »Rákóczi villámai«

hősi dicsőségét, hogy örökségül hagyhassák ránk azt, a mi a magyarnak mindig legdrágább kincsé volt.

És nem volt elég a kiontott vér. A délről, keletről és nyugatról reánk zúduló viharral megküzdöttek; de észak zord szele elfagyasztá a szabadság fája zsenge virágait (1849). Egy évtizeden át könnyöntözgeté a véráztatta földet s a szabadság fája újra virágozni kezdett. Egy félemleröltő telt belé, míg nem »megenyhült a lég, vidúlt a határ«, a száműzöttek, a bujdosók visszatérhettek, »az ócska fészket megigazgatták« s az új honfoglalást a törvénykönyvvel kezükben végrehajtották (1867).

»Ismét magyar lett a magyar«, az elszakadt »két ország egygyé olvadt«, »az élet visszakérte szellemét«, lett már ismét »szeretett király.«

Apáink dicsősége, szenvedése, kitartása és győzedelme, az új honfoglalás már a múlté, a történelemé; miénk a munkás jelen, a tovább fejlesztés kötelessége; tiétek a jövő, a honfentartás dicső hivatása.

Tekintsetek vissza a múltra; tanújátok meg Zrinyi Miklóstól, a költőtől, hogy »egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók«; de ne azért, hogy elbizakodjatok, hanem, hogy érezzétek az erkölcsi kötelességet, mely a múlt tanútságából reátok háramlik.

»Csak törpe nép felejthet ős nagyságot
Csak elfajúlt kor hős elődöket
A lelkes eljár ősei sirlakához
S gyűjt régi fénynél új szövétneket.«

(Garay.)

De ne csak a múlton merengjen lelki szemetek. Ha a kötelességtudás, a munkaszeretet, a hazafiság eszményképét megtestesülve látni óhajjátok: tekintetek fel ős Budavárára, »a legelső magyar ember« fölkent személyére. Hajnaltól estig munkával telnek napjai; palotája ajtaja nyitva gazdag s szegény előtt; míg szívét az emberi sors közös végzetének nyilai sebzik: lelkét fölemelik népei boldogításának magasztos gondjai!

Legdicsőbb királyaink szellemét látjuk feltámadva, megelevenedve fenkölt szellemében, a mely ez ünnep magasztos perczeiben is itt lebeg fölöttünk, annyi millió alattvalói seregében nem feledkezve meg rólunk sem, az ő dicső nevét viselő egyetemünkről.

Millenniumi legmagasb kitüntetése, egyetemünk ez alkalommal először használt díszjelvényei, legyenek megszentelt zálogai annak, hogy a koronás apostoli király munkában és tudományszeretében tündöklő példányképe mindig előtte fog lebegni az egyetem tanárainak, polgárainak! A mi szent István vagy szent László képét régi zászlainkon: sugározza át az a kegyelet egyetemünk alapítójának képét insigniainkon! Jövel új ezredév, a munka, a béke, a tudomány és a boldogság ezer éve, bizalommal nézünk eléd, remélve, hogy alma mater »in hoc signo vinces«!

És te nemes ifjúság, véd szívedbe a magyar szent korona viselőjének millenniumi szózatát, melyben a múlt dicsőségét, harczy vitézségét és a művelődés terén kivívott eredményeket magasztalva, »a magyar szent korona iránt való hűségre, a hasznos munkára, a tudományok terjesztésére s ez által az

ország javának és dicsőségének előmozdítására» hívja fel a hazának minden polgárát.

Ez biztosít nekünk, hazánknak és nemzetünknek újabb ezer évét, ez nekünk halandóknak utódaink szellemében feltámadást és örök életet.

Erre kérjük áldásodat mindenható Isten, Magyarok Istene,

»kit a böcs lángesze föl nem ér
csak titkon érző-lelkünk óhajtva sejt«.

(Berzsenyi: Fohásza.)

Hálát adunk, hogy nemzetünket, hazánkat ezeréves dicső multtal áldottad meg; hálát adunk, hogy mi vagyunk az a boldog nemzedék, kik millenni-umot ünnepelhetünk, s esdve kérünk: áld meg országunkat, mi magyar hazánkat, áld meg királyunkat.

»Isten segíts, népeknek Istene
Tedd jóra, munkássá e nemzetet;
Hogy a mihez fog óriás keze
Végére hajtson minden kezdetet.
Add, hogy mit ember-ész és kéz kivívhat
Ne várja mástól, mint szerencsedíjat«.

(Vörösmarty: Hymnusból.)

Jövel szentlélek Úristen, töltsd be szíveinket épen — nemzetiség különbség nélkül — haza- és munkaszeretettel, hogy tőled csak az áldást várjuk, de mi magunk tettekkel munkáljuk és biztosítsuk a jövő ezer évre is, hogy

Éljen a haza!

Éljen a király!

A szónoki hévvel előadott beszédet a nagy közönség élénk figyelemmel hallgatta és zajosan megéljenezte és tapsolta.

Ezután az ifjúsági dalárda a Rákóczi-indulót énekelté el.

Majd Tubán Tibor bölcsészeti hallgató hallgató szavaltta el dr. Széchy Károly egyetemi tanár, bölcs. kari prodékán »Ezer év« című magas szárnyalású következő ódáját:

Ezer év.

1.

Szilaj paripákon száguldó vitézek,
Viharos villámmal viadalra készek.
Messzi Ázsiában, az ősi hazában,
Útra kerekednek egész nemzetestül:

Büszke szemök csillog, dali vérök pezsdül,
Fényes kardjok villog, haj, nem is hiában,
Népek vére fösti szapora szálltában, —
Áttörnek, robognak szivökön keresztül.

2.

Elöl öreg Álmos, s a sorsnéző táltos,
Felettök felhőben a jós turul szálldos;
Hej, nem indul tova egész nemzet soha
Maga elszántából, — Isten igazgatja,
Isten madarának szárnya nyilatlatja;
Mert bár legyen hona sanyaru, mostoha,
A rögéhez köti kedvesi mosolya, —
Minden szent emléke édesen marasztja!

3.

Száll a turul fennen, a hősök utána
 Lelkes Lehel kürtje riadó szavára;
 Merre a vad Volga harsog kavarogva,
 Hullámira kelnek, s a nyomukon rengő
 Menyecskebűl, lánybűl egész rózsaeerdő,
 Pirulva, kaczagva, játszva, imbolyogva,
 Alatta megsímul víz haragos sodra,
 Hisz virág a terhe, vagy megannyi sellő.

4.

S aztán szélesebesen szelik át a pusztát,
 Falas városokon vágnak széles utczát;
 Vár előttük megdűl, a föld is megrendűl,
 Robbanó rohammal megveszik Kiévet,
 Hol magyar a kunnal viaskodva vérzett:
 Közös nemes törzsnek a néprengetgebűl
 Két sudaras ága, mely magasba lendűl,
 De egymásra ismert, újra testvérré lett.

5.

Száll a turul fennen, s a leventék véle,
 Felszöknek a Kárpát fenyves, hűs ölére;
 Le Munkácsnak onnan, hol a láng fellobban,
 Az áldozat lángja — hadak istenének:
 Rá zendűl az ének, hej, csak az az ének,
 Mikor egész nemzet szíve összedobban,
 Hálálkodva vígad negyvennap torban,
 Örömríadása felcsattog az égnek!...

6.

Aztán tovább Unghnak, — jövendő határűl
 Ez a Tündérország előttük kitarűl;
 Vezér-buzogányát itt átveszi Árpád...
 Hát Álmos? Csak eltűnt egy pillanat röptén,

Szellőbe, felhőbe vagy az égbe törvén;
 Hadúr madara is megrázta a szárnyát,
 És sугárba foszlott a szem határán át:
 Már a magyar helyben, az *Igéret földén!*

7.

Hej, ha bírnám, írnám, büszke lángírással,
 Tündökletes fényvel, hajnal-hasadással:
 A hogy Árpád felkél, s mint süvöltő felszél
 A nagy Adriáig végig seper serge:
 Repül a mi polyva, roskad a mi renyhe,
 S a magyar jobbagya, még mielőtt eszmél,
 Hódoló szavakat hebegve keresgél: —
 Csak dadog a nyelve, oly nehéz a terhe!

8.

Akad a ki berzeng, a szegény tót herczeg,
 De ráüzen Árpád és meglapúl bezzeg!
 Megárul békében, egy szép fehér ménen,
 S egy aranyos féken országát eladja:
 Minden maradéka még ma is siratja!
 Mert a magyar itt a szlávtság tengerében
 Áll világ fogytáig kemény sziklaképen,
 Melyen tajtékozva török meg a habja!

9.

Bolgár Zalán bizik: hátha ellenállhat?
 S az alpári síkon vet göröggel vállat...
 De reáüt nyomban, mintha menykő robban,
 Rettenetes Árpád s megfut a nyomorult...
 Lám, Ménmaróth bölcsebb, a mikor megszorult,
 Felajánlja lányát földestül legottan
 Fejedelmi Zsoltnak hízelgő, szép szóban,
 S bírta várát nyugton, míg sírja béborult!

10.

Töhötöm meg közbe' a Meszesen tör be,
 Lengő lobogóval az erdélyi földre,
 Alázkodó népe leomol elébe, —
 S hűséget esküszik magyarok urának...

Ragyogó aczéllal a merre csak járnak
 Az ősi leventék az ország szélébe, —
 A hármás hegy orma, négy folyam vidéke
 Hiröket verdesi a széles világnak!

11.

Szer mezején aztán felgyűlnek a bátrak:
 Fehéren fodroznak meszszi el a sátrak.
 Árpádot a dalják most fejkül vallják,
 Szerződnek szorosán, minden szavok eszély:

Belőle szabadság, erő, fenség beszél!
 Leteszik közösen Alkotmány alapját,
 Minden újabb követ ma is arra rakják:
 A szeri szerződés e nép lelkében él!

12.

S már talán megülnek? Nem, ki a világnak!
 Kalandról kalandra félszázadig szállnak,
 Szedni hírvirágot, s a németen vámot...

Hej, bizony ez akkor nekünk arat, árul,
 Ha csak nevünk hallja, menekszik távul;
 Félszében elrontja a szent Miatyánkot,
 Mert a hol a Gonosz, elő minket ránt ott:
 De szabadíts meg a magyarok kardjátúl!

13.

S az olasz, franczia és görög homlokán
 Paripáink körme szikrázik szaporán...
 Ha az ég nem ójja, nincs más hatalmasság...
 Beh jól adta. Isten, hogy nem valánk többen,

Kik írtva kapdosánk németben, görögben...
 Mert ha csak tiz miljó akkor a magyarság:
 Európa népe hol volna manapság?
 Még a kérdésre is össze a szív döbben!

14.

De jaj, mint az éjfé, elborult felettünk:
 Merseburg, Ágosta sohasem feledtünk!
 Hol a német száma és a Lech hulláma
 Dagadó árjával a magyart elönté...
 Oda az ígézet: nem győzhetlen többé!
 Régi régös kobza búsan bűg utánna,
 Könnyé töredezik panaszos síráma:
 Oda Bölcs, oda Súr, Lehel is örökké!

15.

Gejza csak elmélyed: az Igére megtér,
 Békél a Nyugattal, mint igazi testvér,
 Becézgeti népit... A fia már térít:
 Királyi kezében a fényes keresztel
 Bolygja ez országot, biztat és engesztel;
 Fenséges szemében a rajongó mély hit
 A meny felé verdes, örök üdvöt épít...
 Hirdeti az Irást: maga áld, keresztel!

16.

S a merre csak vonul *István*, az apostol:
 Támad nyomán egyház, iskola, kolostor;
 S bent az öblös termek sötét töredelmek
 Vezeklő, esdeklő jajától hangzanak:
 Lepattog a lélek szárnyáról a salak.
 S vallás és tudomány kelendőre kelnek:
 Messzever a fénye a magyar szellemnek...
 Béla, László, Kálmán elébem rajzanak!

17.

Mind az egész nemzet nyíltan, im, keresztyén,
 Édes epedéssel csüng az Ur keresztyén;
 De halld csak a berket: tán a lomb nyögeltet?
 Titkon a régi hit áldozata szóllal,
 Szivekbe szaggat a gyászos, zokogó dal;
 Hadurat siratja, a kit nem feledhet,
 Hadurat temeti ezüstös ér mellett
 Tündérivel együtt, ős-magyaros torral.

18.

Hej, kínos a bánat, ha szeretetet vesztesz,
 Hátha egy *Isten* az, a kit nem felejtessz!
 De kiragyog újra az égnek azúrja,
 A magyarok napja tör megint magosra:
 Birodalmok szélit három tenger mossa!
 S ha Lajos fellángol lovagi bosszúra,
 Itália földét Nápolyig megdúlja, —
 Selymes fűvét hada a vérbe tapossa!

19.

S a mikor megjelen hős Hunyady Mátyás: —
 Járja e világot, mint sebes villámlás!
 El nem puhul élte tudósi körébe.
 Jajczavár, büszke Bécs és a tornyos Prága
 Lábaihoz ontja, mind a mi csak drága...
 Lelkünkötől lelkezett, minden dicsősége
 Visszavet kévéstül *e város fölébe*, —
 Nincs bizony a földön a magyarnak párja!

20.

De lebukott Phaeton, lebukott Ikárusz, —
 Minket is a végzet kajánul alázúz!
 A nemzet virága Mohácsnál levágva,
 Királya futtában a Cselébe merül...

Posvány ékes testét földi éktelenül!
 S aztán másfél százig, mint pusztai szálfá
 A kavargó, zúgó világ viharába'
 Állunk és közködünk egyedül, egyedül!

21.

Meg-megárad Kelet, ronda sáskarajjal,
 Izzó a levegő hörgő haláljajjal...
 Rajtunk törne által megemésztő lánggal,
 De a magyar bástya, s csattogó érczfokán
 Vissza véres fejjel kóvályog a pogány!...
 Ezer év ünnepén a lelkünk felszárnyal,
 Oh, jer Nyugat, hozzánk hál'adó imával!
 Mi aczélunk védett a világ viharán.

22.

Meg-megrohan szintén ostorúl a német:
 Nem érti, nem érti ezt a tüzes népet!
 Gyüölöli a nevünk, s a mi csak szent nekünk:
 Zsoldosinak serge dülva ide bégyül.
 Még a sírokat is felfogatja végül.
 Kesperü a szívünk, száz sebbel vérezünk,
 A magunk honában bujdosókká leszünk...
 Régi dal, régi dal régi gyüölölségrül!

23.

Hej, Bocskay, Bethlen, Thököly, Rákóczi
 Magyar szabadságot siettek megóvni!
 S ránk hagyjátok épen drága örökképen
 Nemes áldozattal, büszke diadallal:
 Ma is emléketek' magasztalja a dal!...
 Oh, jertek, ti népek szeretet nevében,
 Szász, oláh, tót, horvát ölelésre készen:
 Megosztjuk véletek közül — akarattal!

24.

Közös a mi hazánk, közös a mi multunk:
 Szenvedésből talán eleget tanultunk!
 Nincs e honnak hantja, mit vérünk harmatja
 Meg ne szentelt volna, — boldogságra várunk,
 Mikor rendületlen, biztos a mi várunk;
 Mert a ki ormán áll, a nemzet bölcs atyja,
 Jogara a jóság, mi reánk árasztja, —
 A legbölcsebb király, *felséges királyunk!*

25.

Óh, édes nemzetem, óh, én drága felem,
 A ki élsz Nyugaton, fogantál Keleten,
 A vitézség nevelt, az okosság emelt,
 Ezer éve mind nősz e tündér hazában:
 Történeted írod ragyogó csodában;
 Mert a honszeretet sugalt minden kebelt,
 S megértetted mindig, mit a kor követelt:
 Az új ezerben is törj előre bátran!

26.

Óh, édes nemzetem, óh, én drága felem,
 Kivel szerelmes tavaszom és telem!*

Vívtál eddig karddal, vívj ezután észszel:
 Ekével, pörölylyel és tollal a kézbe, —
 Viruljon feletted az áldásos béke!
 Ha támadna mégis, küzdj meg minden vészszel,
 S dicsőséged fénye soha sem enyész el,
 Hírednek, nevednek soha sem lesz

Vége!

* Ez a sor a Balassa Bálint sora.

A szavalat végeztével a rector felszólította a karok dékánjait, hogy hirdessék ki a karok által a millennium alkalmából creált tiszteletbeli doktorok neveit, kiknek választását Ő Felsége május hó 6-án Budapesten kelt legmagasabb engedélyével approbálta.

Dr. Lindner Gusztáv a jog- és államtud. kar által adományozott tiszteletbeli doktorságokról a következő jelentést olvasta fel:

NAGYSÁGOS EGYETEMI RECTOR!

TISZTELT EGYETEMI MILLENNÁRIS DÍSZÜLÉS!

Ő cs. és apostol kir. Felsége Budapesten f. é. május hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatván, hogy a legmagasabb Nevét viselő kolozsvári tudomány-egyetem jog- és államtudományi kara a magyar állam ezeréves fennállásának ünneplése alkalmából a hazai tudomány, a közszolgálat és közélet terén kimagasló férfiakat kiváló érdemeik jutalmául a jogtudományok és az államtudományok tiszteletbeli doktoraivá avathassa, van szerencsém a tisztelt egyetemi millenaris díszülés becses tudomására hozni, hogy a jog- és államtudományi kar f. é. márczius 30-án és április 1-én tartott üléseiben hozott egyhangú határozattal

Nagyméltóságú N á r a i S z a b ó M i k l ó s urat, valóságos belső titkos tanácsost és a m. kir. curia elnökét,

Nagyméltóságú H o r v á t h B o l d i z s á r urat, a magyar tudom. akadémia tiszteleti tagját,

Nagyméltóságú D a r u v á r y A l a j o s urat, va-

lóságos belső titkos tanácsost, a m. kir. curia nyugalmazott másodelnökét,

Nagyméltóságú Csemegi Károly urat, valóságos belső titkos tanácsost, a m. kir. curia nyugalmazott tanácselnökét,

Méltóságos Czorda Bódog urat, a m. kir. curia másodelnökét,

Méltóságos Karap Ferencz urat, a budapesti kir. tábla nyugalmazott tanácselnökét és

Méltóságos Oberschall Adolf a m. kir. curia tanácselnökét

a jogtudományok tiszteletbeli doktoraivá;

Nagyméltóságú Adorjáni és Kőrösszeghi Gróf Csáky Albin urat, valóságos belső titkos tanácsost,

Méltóságos Gróf Apponyi Albert urat, országgyűlési képviselőt,

Nagyságos Hegedüs Sándor urat, országgyűlési képviselőt,

Nagyságos Kőrösi József urat, a székesfővárosi statisztikai hivatal igazgatóját és

Nagyságos Dr. Schwarcz Gyula urat budapesti tudomány-egyetemi ny. r. tanárt

az államtudományok tiszteletbeli doktoraivá választotta.

*

Dr. Szádeczky Lajos a bölcs. nyelv- és tört. tud. kar millenniumi tiszteletbeli doktorait így hirdette ki:

NAGYSÁGOS EGYETEMI RECTOR ÚR!

TISZTELT EGYETEMI MILLENNÁRIS DÍSZÜLÉS!

Ő császári és apostoli királyi Felsége 1896. évi május hó 6-án Budapesten kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatván, hogy a legmagasabb Nevét viselő kolozsvári tudomány-egyetem bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kara, a magyar állam ezeréves fennállásának megünneplése alkalmából, a hazai tudomány és közszolgálat terén kiváló érdemeket szerzett tudós férfiakat, emez érdemeik elismeréseül a bölcsészeti tudományok tiszteletbeli doktoraivá avathassa: van szerencsém a tisztelt egyetemi díszülés tudomására hozni, hogy a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar 1896. évi április hó 11-én tartott VI-ik rendkívüli ülésében hozott egyhangú határozatával

Méltóságos Zsilinszky Mihály m. kir. valás- és közoktatásügyi államtitkár urat,

Nagyságos Schneller István kolozsvári egyetemi nyilv. rendes tanár urat,

Nagyságos Bálint Gábor kolozsvári egyetemi nyilv. rendes tanár urat,

Nagyságos Böhm Károly kolozsvári egyetemi nyilv. rendes tanár urat,

Méltóságos Gróf Esterházy János műtörténész urat,

Méltóságos és Főtiszteletű Müller Frigyes erdélyrészi ág. hitvallású evangélikus püspök urat,

Nagytiszteletű Szilády Áron halasi ev. ref.

lelkész és dunamelléki ev. ref. egyházkerületi főjegyző urat és

Nagyságos Thaly Kálmán országgyűlési képviselő urat

**a bölcsészet-tudományok
tiszteletbeli doktoraivá választotta meg.**

*

Dr. Kánitz Ágost a math. és természettud. kar millenniumi tiszteletbeli doktoraivá a következőket proclamálta:

NAGYSÁGOS EGYETEMI RECTOR ÚR!

TISZTELT EGYETEMI MILLENNÁRIS DÍSZÜLÉS!

Ő császári és apostoli királyi Felségének 1896. évi május hó 6-án Budapesten kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedtetett, hogy a kolozsvári m. kir. Ferencz József tudomány-egyetem matematikai és természettudományi kara a magyar állam ezeréves fennállásának ünnepélye alkalmából a tudomány, közszolgálat és a közélet terén kimagasló egyes férfiakat, szerzett elévülhetetlen kiváló érdemeik elismeréseül és jutalmául a bölcsészet-tudományok tiszteletbeli doktoraivá avathassa, van szerencsém tisztelettel e díszgyűlés tudomására hozni, hogy a matematikai és természettudományi kar folyó évi április hó 4-én tartott X-ik rendk. ülésében hozott egyhangú határozatával

József főherczeg Ő császári és királyi Fenségét,
Nagyméltóságú Hollán Ernő urat, valóság-

gos belső titkos tanácsost és nyugalmazott altábornagyot,

Méltóságos Hieronimy Károly urat, valóságos belső titkos tanácsost,

Méltóságos Gróf Széchenyi Béla urat, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatótagját,

Méltóságos Bedő Albert urat, földművelésügyi ministeriumi államtitkárt és végül

Méltóságos Bielz Albert királyi tanácsos és nyugalmazott tanfelügyelő urat

**a bölcsészet-tudományok
tiszteletbeli doktoraivá választotta meg.**

*

Az ünnepély záradékaul az ifjúság egyesített dalkörei Kölcsey »Hymnus«-át énekelték el, a melynek elhangzása után a lélekemelő hazafias ünnepély véget ért s az egyetemi tanács a miniszteri biztos után az előbbi rendben kivonult.

*

Délben a Központi Szálloda nagytermében díszebéd fejezte be az egyetem millenniumi ünnepélyét, melyen a szónokok lelkes köszöntőkben áldoztak az ezredéves dicső múlt kegyeletének s az ünnepélyben főszerepet játszó tiszteletére.